

Асоціація в підтримку громадських ініціатив «АССА»

ПАРОСТКИ МИРУ

Універсальний посібник з освіти у галузі миробудівництва

Асоціація в підтримку громадських ініціатив «АССА»

ПАРОСТКИ МИРУ

Універсальний посібник
з освіти у галузі миробудівництва

Харків - 2017

Рекомендовано до друку рішенням Президії ХОГО «Асоціація в підтримку громадських ініціатив «АССА» (Протокол від 20.06.2017 р.)

За загальною редакцією

Снурнікової Юлії Михайлівни, кандидата філологічних наук, доцента кафедри журналістики Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна

Кардашової Олени Володимирівни, кандидата філологічних наук, старшого викладача кафедри російської мови Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна

Улановської Ганни Олександрівни, президента ХОГО «Асоціація в підтримку громадських ініціатив «АССА»

Експерти:

Гніда Т.Б., кандидат педагогічних наук, методист Центру практичної психології, соціальної роботи та здорового способу життя Комунального вищого навчального закладу «Харківська академія неперервної освіти»

Соловійов О.В., асистент кафедри трудового права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Кобзева О.І., директор комунального закладу «Центр дитячої та юнацької творчості Харківської міської ради»

Дуюн О.А., учитель, практичний психолог I категорії

Автори-упорядники: вчителі загальноосвітніх та спеціальних шкіл Харкова та Харківської області, педагоги-організатори, соціальні педагоги, шкільні психологи, юристи і медіа-фахівці

Воєца М.М.
Дугінов І.В.
Загоруйко Г.О.
Нікітчук Л.А.
Нікутіна О.О.
Поклонська С.О.

Прищенко Н.В.
Сердюкова Є.О.
Соловійова Д.В.
Теницька Г.П.
Черкашина Т.С.
Чуйко Т.І.

ПАРОСТКИ МИРУ : універсальний посібник з освіти у галузі миробудівництва
/ за заг. ред.: Снурнікової Ю.М., Кардашової О.В., Улановської Г.О. – Харків, 2017. – 60 с.

Освіта в галузі миру розглядається як спосіб перетворення домінуючої на даний час «культури насильства» в «культуру миру» шляхом прищеплення молоді навичок мирних відносин і формування мироорієнтованих цінностей.

Запропонований посібник розроблений групою експертів, співробітників Асоціації «АССА» та вчителів – учасників проекту «Подолання конфліктів за допомогою освіти у галузі миробудівництва». Він складається з п'яти розділів та містить низку виховних методик і технологій. Курс розрахований на роботу з учнями старших класів. Учитель може проводити уроки частинами, з цілим класом або групою, адаптувати заняття відповідно до віку та інформованості учнів.

Посібник орієнтований на педагогічних працівників і всіх, хто цікавиться освітою в галузі миробудівництва, і може бути використаний як методичний матеріал з громадянської освіти, прав людини та освіти для миру.

ПЕРЕДМОВА

Який зв'язок між миром і освітою? Згідно зі статуттом ЮНЕСКО, «війни починаються в умах людей, тому в свідомості людей слід вкорінювати ідею захисту миру» (ЮНЕСКО, 1945). Якщо мир – це те, про що можна дізнатися, то мета вчителів – навчати учнів бути миротворцями.

Ключовим елементом у створенні культури миру є освіта. На жаль, у більшості тем сучасних підручників з історії акцентується увага на битвах та перемогах над іншими націями, прославляються армії країн. Засоби масової інформації рясніють повідомленнями про війни та злочини. Потік їх настільки великий, що люди забувають: усе може бути інакшим.

З огляду на ситуацію, яка склалась у світі та зокрема в Україні, молодь сьогодні заслуговує на зовсім іншу освіту – ту, яка не прославляє війну, але вчить миру, ненасильству, правовій культурі поведінки, виховує критичне мислення, самоповагу, толерантність, здатність співпереживати та вміння співпрацювати і мирно вирішувати проблеми, що виникають у громадах. Освіту, яка закликає людей стати активними учасниками, а не байдужими спостерігачами.

Школа – мікрокосм суспільства в цілому. Це одне з місць, де діти вивчають цінності, формують своє ставлення до світу, отримують поведінкові навички. Поліпшення шкільного середовища, засвоєння мироорієнтованих цінностей й моделей і практика неодноразового їх повторення – це запорука перенесення мироорієнтованої поведінки із класу у світ.

Даний навчально-виховний спецкурс «Паростки миру» є універсальним і цілісним, складається з п'яти частин і має структуру формального навчального плану. Кожна частина виконана у вигляді серії структурованих занять, містить низку тренінгів, рольових ігор, навчальних ситуацій із використанням виховних технологій, спрямованих на формування в дітей старшого шкільного віку конструктивних і мирних навичок, цінностей та моделей поведінки.

Зміст

Передмова	3
Частина 1: Мир та конфлікти	5
1.1 Країна моєї мрії	6
1.2 Історія про двох мулів	7
1.3 Визначення конфлікту	8
1.4 Коло нерозуміння	10
1.5 Острівці порозуміння	11
1.6 Магія перетворень: п'єси та обговорення	13
1.7 Форум-театр: творча сила діалогу	14
Частина 2: Ми та «інакші»	16
2.1 Ми і вони: стереотипи, забобони і ярлики	17
2.2 Толерантність як вищий прояв особистості	19
2.3 Кожна людина – це цілий світ	21
2.4 Людяність перш за все	23
2.5 Меншини в Україні: свій серед чужих, чужий серед своїх	25
2.6 Ми всі - українці	26
Частина 3: Співпраця та громадянський активізм	28
3.1 Світ під мікроскопом	29
3.2 Старт роботи в команді: назва, девіз і логотип	30
3.3 Розподіл сил та впливів	31
3.4 План дій і втілення ідеї	32
3.5 Комунікація з великим світом	33
Частина 4: Медіабезпека	36
4.1 Агресія та Мова ворожнечі у ЗМІ: способи спротиву	37
4.2 «Кишенькова газета» пана Спрутса	39
4.3 Телеканал мрії	42
4.4 «Пастки» в Інтернеті	43
Частина 5: Правова обізнаність	46
5.1 Права, свободи та відповідальність: принцип стада дикобразів	47
5.2 Захист прав і свобод людини	49
5.3 Дитячий булінг	51
5.4 Дитячі забави з дорослими наслідками	53
5.5 Особливості кримінальної відповідальності неповнолітніх	55
Додаток	57

1

частина

МИР ТА КОНФЛІКТИ

Якщо війни починаються в умах людей, то це трапляється саме через конфлікт. Концепція виховання молоді в дусі миру йде пліч-о-пліч з розумінням того, що є мир і що є конфлікт. Чи є мир відсутністю війни, або це щось більше? Яка природа конфлікту, як він розвивається і що можна зробити, щоб керувати ним?

Розуміння поняття конфлікту допомагає молодій особистості оцінити різноманітність способів, якими люди можуть реагувати на конфліктну ситуацію. Молоді люди вчаться розуміти, що конфлікт існує, коли є розбіжності з приводу цілей і/або методів для досягнення цих цілей, і, як наслідок, конфлікт, природно, необхідний і важливий. Крім того, учні дізнаються про роль культури, до якої вони належать, в тому, як вони бачать і як реагують на конфлікт.

Пріоритетним завданням української системи освіти є навчити молодь найважливішим елементам трансформації конфлікту. Довести учням, що під час діалогу та співпраці стимулюється процес переговорів задля досягнення згоди, пробуджується довіра та порозуміння, збільшуються шанси досягти мети кожної зі сторін конфлікту. Навчити важливості відмови від насильства і практиці застосування мирних засобів для вирішення розбіжностей і конфліктів.

Вивчаючи тему, учні розуміють, що конфлікт часто є результатом невміння або небажання вислухати протилежну сторону, а також хибних припущень, які можуть бути зроблені на основі не таких, як ми звикли, типів поведінки, що відображують різні культурні, релігійні та інші відмінності між сторонами.

Дієвим способом вивчення відповідей на складні ситуації, які резонують з учасниками, є використання різних типів драматургії, таких, як форум-театр. Робота з реальними історіями, які виходять із власного досвіду, може зробити цей процес набагато потужнішим.

Формування життєвих навичок конструктивної та ненасильницької поведінки має привести до мінімізації та мирного вирішення конфліктів у школі та громаді.

1.1 КРАЇНА МОЄЇ МРІЇ

МЕТА. Сформувати в учнів уявлення про поняття миру, визначити, якими є умови та чинники для побудови позитивного миру, навчити розпізнавати небезпеки на шляху до миру та змусити задуматися, якого майбутнього прагнуть власне вони.

ФОРМА ТА МЕТОДИ: лекція, «мозковий штурм», рольова гра, обговорення.

МАТЕРІАЛИ: аркуші паперу і маркери для груп, класна дошка.

ОРІЕНТОВНИЙ ЧАС: 45 хвилин

ПЕРЕБІГ ЗАНЯТТЯ

ВСТУПНА ЧАСТИНА

Учитель пояснює класу ключові поняття уроку.

Мир іноді дорівнюють відсутності війни. Але чи може вважатися країна мирною за відсутності стану війни, якщо в ній порушуються права людини, є дискримінація за будь-якою ознакою або соціальна нерівність? Чи є тоді ця країна дійсно мирною?

Досліджуючи відповіді на ці запитання, відомий норвезький вчений, один із провідних теоретиків освіти в галузі миру та конфліктів Юхан Галтунг (Johan Vincent Galtung) увів поняття негативного і позитивного миру.

Негативний мир – це відсутність насильства. Для того, щоб створити негативний мир, ми повинні шукати шляхи до скорочення або ліквідації насильства. Припинення вогню в разі військових дій буде прикладом негативного миру.

Позитивним миром є наявність соціальної справедливості і рівності, а також відсутність структурного або непрямого насильства. Він характеризується наявністю гармонійних суспільних відносин та інтеграцією людини в суспільство.

З метою більш глибокого розуміння позитивного миру, важливо зрозуміти поняття структурного насильства.

Структурне насильство, або непряме насильство, є результатом наявності соціальних структур та інститутів, які заважають людям задовольняти свої основні потреби і перекривають доступ до основних прав людини. Наприклад, голод може бути результатом структурного насильства, оскільки економічні і соціальні системи в державі перешкоджають громадянам отримати доступ до продовольства, в той час, коли державні ресурси спрямовуються на інші видатки, такі, як військові.

ОСНОВНА ЧАСТИНА

1. Мозковий штурм.

Учитель пропонує згадати будь-яку країну, яка не є сьогодні в стані війни, та відповісти на запитання:

- Ви могли б описати цю країну як мирну?
- Чи є в ній фізичне насильство, соціальна нерівність, несправедливість або дискримінація? Швидше за все, відповідь – так. То чи є тоді ця країна дійсно мирною?

2. Проведення рольової гри «Країна моєї мрії».

Учитель об'єднує учнів у групи по 4-5 осіб, пропонує задуматися над сценаріями майбутнього і намалювати країну, в якій би вони хотіли жити. На цьому малюнку буде дорога з дороговказами, обабіч якої можна зобразити те, що заважає, і те, що допомагає на шляху до позитивного миру.

ЗАКЛЮЧНА ЧАСТИНА

По закінченню роботи групи презентують свої результати і обговорюють, з якими труднощами вони зіткнулися на своєму шляху миробудівництва.

1.2 ІСТОРІЯ ПРО ДВОХ МУЛІВ

МЕТА. Показати учням, що співпраця краще, ніж конфлікт.

ФОРМА ТА МЕТОДИ: рольова гра, «мозковий штурм», обговорення.

МАТЕРІАЛИ: намальовані та вирізані з аркуша паперу дві маски мулів, мотузка, класна дошка.

ОРІЕНТОВНИЙ ЧАС: 30 хвилин

ПЕРЕБІГ ЗАНЯТТЯ

ВСТУПНА ЧАСТИНА

Учитель пропонує двом учням із класу виконати пантоміму під час читання ним оповідання. Пояснює, що дітям доведеться виявити трохи акторської майстерності, виконуючи ролі мулів, з'єднаних мотузкою. Учитель дає кожному маску мула і один кінець мотузки, переконавшись, що вони не можуть відпустити її.

ОСНОВНА ЧАСТИНА

1. Учитель розповідає історію.

Колись давно жили два мули у дворі ферми, пов'язані один з одним мотузкою. Вони були дуже голодні. (Діти це показують). Фермер поставив два ящики з їжею: один для першого мула (ліворуч від дошки), а другий – для другого (праворуч). Кожен з мулів побачив їжу і намагався дістатися до своєї, тягнучи у свій бік, але не міг. Вони обидва були однаково сильні, тож якби не тягнули у свій бік, ніколи б не отримали їжу. Втомившись, вони сіли поруч, залишаючись ще більше голодними, ніж раніше.

2. Учитель пояснює, що на даний момент це «програшна» ситуація для обох сторін – жоден з мулів не отримав те, чого потребував. Учитель розповідає, що це є ситуація «програш-програш». Що робити мулам? Учні починають шукати відповіді.

3. Продовження історії.

Тоді мули почали розмовляти один з одним і дійшли думки, як їм отримати їжу. Вони разом пішли до їжі першого мула і з'їли її. Потім пішли до їжі іншого мула і з'їли її теж. Обидва отримали достатню кількість їжі, тож були щасливі.

4. Учитель. Це ситуація називається «виграш-виграш».

Однак історія могла не мати щасливого кінця. Які ваші варіанти?

Учні приходять до висновку, що мули могли б боротися за їжу або тягнути так сильно, що отримали б травми («програш-програш»), або, наприклад, один мул міг би знущатися над іншим і отримати всю їжу («перемога-програш»).

ЗАКЛЮЧНА ЧАСТИНА

Аналіз конфлікту. Учитель пояснює, що розбіжності або конфлікти відбуваються повсякчас. Важливим є те, як ми поведимося в цій ситуації. Стаючи учасником суперечки чи конфлікту, ми часто думаємо, що маємо втратити, якщо інша сторона перемагає. І тому ми орієнтуємося тільки на перемогу. Але якщо ми навіть одержимо перемогу, наші дії можуть або травмувати почуття іншої людини, або зашкодити дружбі, або призвести до поглиблення конфлікту. Замість того, щоб реагувати емоційно та дискутувати, ми можемо, як ті мули, працювати разом задля рішення, яке задовольнить кожного.

Учитель запрошує дітей навести приклади конфліктних ситуацій. Як будуть себе поводити учні наступного разу, коли потраплять у таку ситуацію? Чи будуть вони, як ті мули, тягнути в різні боки чи будуть слухати один одного та домовлятися? Які висновки можна зробити?

1.3 ВИЗНАЧЕННЯ КОНФЛІКТУ

МЕТА. Поглибити уявлення учнів про конфлікт, допомогти зрозуміти його природу, сформувати позитивне бачення, показати, що конфлікт сам по собі може бути конструктивним процесом, якщо керується належним чином, довести неефективність насильства як довгострокового рішення та оцінити альтернативи.

ФОРМА ТА МЕТОДИ: лекція, «мозковий штурм», обговорення.

МАТЕРІАЛИ: аркуші паперу для груп та класна дошка.

ОРІЕНТОВНИЙ ЧАС: 45 хвилин

ПЕРЕБІГ ЗАНЯТТЯ

ВСТУПНА ЧАСТИНА

Учитель починає урок з короткого вступу.

Слово «**конфлікт**» походить від латинського «conflictus» – зіткнення. У багатьох випадках під конфліктом розуміють взаємодію між людьми, в основі якої лежать різного роду реальні або ілюзорні, об'єктивні чи суб'єктивні, усвідомлені чи неусвідомлені протиріччя зі спробами їх вирішення. Конфлікт є боротьба, в якій дії однієї сторони зустрічають протидію іншої. Це – суперечки, гострі розбіжності, зіткнення інтересів.

ОСНОВНА ЧАСТИНА

1. Учні на прохання вчителя згадують конфліктні ситуації зі свого повсякденного життя і обговорюють їх, керуючись визначенням конфлікту. Наведені приклади коротко записуються на дошці.

Учитель наголошує, що за своїми функціями конфлікти бувають конструктивними та деструктивними.

Конструктивний конфлікт виникає, коли опоненти не виходять за рамки етичних норм, ділових відносин і розумних аргументів.

Деструктивний конфлікт виникає у випадках, коли одна зі сторін жорстко наполягає на своїй позиції і не бажає враховувати інтереси іншої сторони, коли один з опонентів удається до морально засуджених методів боротьби, прагне психологічно придушити партнера.

2. Учитель пропонує спрогнозувати два варіанти розвитку деяких конфліктів, наведених учнями. Якщо учні відразу не можуть це зробити, учитель пояснює поняття на прикладі.

Братові та сестрі одночасно потрібно скористатися домашнім комп'ютером. Хлопцю необхідно підготуватися до шкільної олімпіади з математики, а старшій сестрі – завершити курсову роботу з біології. Обоє дуже поспішають, так як й олімпіада, і залік призначені на завтра.

Деструктивний розвиток. Ніхто не хоче поступитися. Брат відключив комп'ютер від мережі і сховав електричні дроти. Брат і сестра посварилися, припинили розмовляти один з одним. Атмосфера в родині загострилася: батько став на бік дочки, а мати – сина. Дівчина не встигла здати реферат вчасно, а хлопець не посів на олімпіаді призового місця. У результаті сімейні відносини виявилися підірваними, і ані брат, ані сестра не досягнули бажаної мети (ситуація «програш-програш»).

Конструктивний розвиток. Брат і сестра пробують спокійно з'ясувати, для чого потрібен комп'ютер кожному з них. Виявляється, що сестра повинна працювати над текстом реферату, а брат - переглянути типові завдання олімпіади в Інтернеті. Прийшли до спільного рішення: спочатку роздрукувати текст реферату, щоб сестра могла над ним попрацювати, а брат за цей час встиг переглянути необхідні йому матеріали в Інтернеті. Таким чином, проблема була вирішена, сторони дійшли згоди і кожен досяг бажаного результату (ситуація «виграш-виграш»).

3. Учитель ділить клас на групи по 4-5 осіб у кожній та надає по аркушеві паперу. Групи мають 5 хвилин, щоб записати якомога більше слів про те, як вони бачать конфлікт, що з ним робити і що з кожним із слів асоціюється.

Після цього всі повертаються на свої місця. Учитель креслить вертикальну лінію посередині дошки та просить учнів виголосити написані ними слова, не пояснюючи, чому записує негативні слова у лівій частині дошки, позитивні або нейтральні – у правій.

Коли вся дошка заповнена, учитель звертається до класу із запитанням: що ці дві категорії означають? Після того, як діти висловилися, учитель пояснює: конфлікт може викликати багато як негативних наслідків, так і позитивних, які виходять із цього ж конфлікту.

Запитання. Чи вважають учні, що конфлікт як розбіжність у поглядах – це сама по собі погана річ? Що станеться, якщо ніхто ніколи не буде конфліктувати? Нам потрібен узагалі конфлікт чи ні?

Висновок: конфлікт є неминучим станом людини.

ЗАКЛЮЧНА ЧАСТИНА

Взаємовідносини, в яких відсутні конфлікти, приречені на згасання. Конфлікти породжують відповідальність, рішучість і небайдужість. Будучи розпізнаними і зрозумілими, вони можуть стимулювати оновлення і поліпшення відносин між людьми, допомагають усвідомити і вирішити проблеми.

Конфлікт по своїй суті не є негативним явищем. Завдяки йому можуть відбутися позитивні зміни і перетворення, якщо він вирішується ненасильниць-

кими і конструктивними засобами. Конфлікт є фактом життя і реальністю для всіх нас. Те, як ми вирішуємо конфлікт, віддзеркалює наше розуміння миру і справедливості. Наша мета полягає не в ліквідації конфлікту, а в набутті навичок того, як **діяти**, коли конфлікт трапляється.

Учитель може запропонувати додаткову активність. Клас вибирає тільки 5 слів з усіх запропонованих, які описують слово «конфлікт». Але ці 5 слів мають бути узгодженим рішенням між групами після дискусії про те, які слова є найбільш доречними. Слід поквипити групи. Коли клас знаходить остаточне рішення, вчитель записує його на дошці. Ідея полягає в тому, щоб ця дискусія стала сама по собі невеликим конфліктом між різними сторонами.

За матеріалами St Ethelburga's Centre for Reconciliation and Peace. Youth refusing violence.

1.4 КОЛО НЕРОЗУМІННЯ

МЕТА. Сформувати в учнів уявлення про можливі причини конфлікту, показати, що невміння слухати та схильність робити хибні припущення можуть стати причиною непорозуміння і конфліктних ситуацій.

ФОРМА ТА МЕТОДИ: лекція, рольова гра, обговорення.

МАТЕРІАЛИ: класна дошка або заготовлений постер з «колом нерозуміння».

ОРІЕНТОВНИЙ ЧАС: 45 хвилин

ПЕРЕБІГ ЗАНЯТТЯ

ВСТУПНА ЧАСТИНА

Учитель запрошує двох бажаючих учнів з класу розіграти невеличку сценку.
Андрій: Я хочу, щоб Денис допоміг мені виконати домашнє завдання з математики. А ось він якраз іде. Х-м-м-м-м.. щось він виглядає не дуже веселим, мабуть, краще звернутися до нього іншим разом.

Денис: Дивіться, мій друг іде. Але він не хоче зі мною говорити! Він виглядає якимось дуже гордим. Тоді теж не буду з ним розмовляти!

Андрій: Він не бажає зі мною поговорити! Що він хоче цим довести? Ну що ж, не буду тоді з ним більше спілкуватися!

ОСНОВНА ЧАСТИНА

Учитель питає клас: чому так трапилося, що ліпші друзі посварилися? Учні доходять висновку, що сварка трапилася через припущення, які вони зробили.

1. Учитель розповідає легенду.

Сліпі і слон

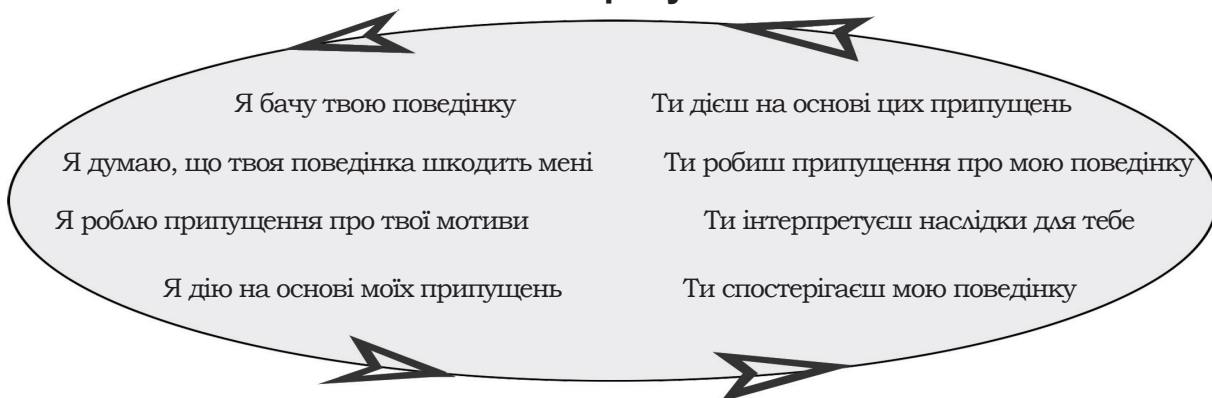
Це було дуже давно. Жили-були старці, яких вважали мудрецями. Увесь час вони обговорювали проблеми світу та давали поради тим, хто до них звертався. На жаль, мудреці були настільки старі, що вже майже нічого не бачили. Одного прекрасного дня, коли вони йшли до свого улюбленого місця, щоб обговорити світові проблеми, зіштовхнулися зі слоном. Один старець, доторкнувшись до хобота та відчувши, що щось жирне рухається і звивається, вигукнув своїм друзям:

«Рятуйтеся, це величезна змія, вона з'їсть усіх нас!». Інший старець, який опинився біля боку слона, сказав: «Не будь дурнем, мій друже, ми просто зіткнулися із стіною, і нам, скоріше за все, доведеться її обійти». Третій почав насміхатися над своїми товаришами: «Нам буде прохолодно, тому що тепер у нас є прекрасний вентилятор». Він відчував вуха слона. Четвертий розсміявся: «Ви старієте, це ж просто шматок мотузки». Він стояв, тримаючи слона за хвіст. У цей час до них підійшла маленька дівчинка, щоб допомогти старим людям дістатися їх улюбленого місця в селі. «Чому ви торкаєтеся окремих частин тіла слона?» – запитала дитина. Старцям стало соромно. Вони пішли з дівчинкою назад у село та більше не відчували себе такими мудрими.

2. Учитель малює на дошці коло (або показує підготовлене раніше на постері).

Коло нерозуміння

3. Обговорення.

Учитель: Нерозуміння іншої сторони є однією з причин конфлікту. Найчастіше це трапляється в результаті комбінації двох факторів - невміння слухати й припущень. Учитель пропонує класу розібрати ситуацію з Андрієм і Денисом з точки зору Кола нерозуміння.

ЗАКЛЮЧНА ЧАСТИНА

Іноді зовнішня поведінка людей може відрізнятись від звичної. Наприклад, якщо у когось інше тіло, інша раса, стать, релігія, інший рівень освіти, культури, інший вік тощо. Тоді ми можемо зробити хибні припущення, що може призвести до непорозуміння і образ. Спілкування, при якому люди чесні та відкриті, слухають і намагаються зрозуміти точку зору іншої людини, є наріжним каменем для мирного співіснування. Воно можливе лише за умови, коли обидві сторони, які комунікують, готові спробувати це робити.

За матеріалами Inter-Agency Peace Education Programme. Skills for Constructive Living. A Collection of Stories and Poetry, Facilitator's Manual for Community Workshops

1.5 ОСТРІВЦІ ПОРОЗУМІННЯ

МЕТА. Створити простір, у якому учасники можуть практикувати навички трансформації конфліктів, зокрема, активного слухання, стимулювати творче мислення для знаходження рішень, які задовольнятимуть кожну зі сторін.

ФОРМА ТА МЕТОДИ: рольова гра, обговорення.

МАТЕРІАЛИ: роздруківка «контрольного списку» для груп

ОРІЕНТОВНИЙ ЧАС: 45 хвилин

ПЕРЕБІГ ЗАНЯТТЯ

ВСТУПНА ЧАСТИНА

Рольова гра. Учитель формує групи з чотирьох учасників: два головних герої, один медіатор і один спостерігач. Упродовж п'яти хвилин кожна група вигадує або пригадує конфліктну ситуацію. Медіатор виконує роль посередника, а спостерігач повинен нотувати всі позитивні й негативні дії обох головних героїв і медіатора.

Учитель роздає медіатору кожної групи контрольний список.

Контрольний список

- Чи активно ви слухали головних героїв?
- Чи проявили ви будь-яку упередженість або дискримінацію?
- Чи активно головні герої слухали один одного?
- Чи активно головні герої слухали вас?
- Чи зрозуміло висловлювалися головні герої?
- Чи були вони емоційними?
- Чи були вони чесними?
- Чи були ви чесним?
- Чи ви відчували, що головні герої довіряють вам?
- Чи помітили ви моменти, де головні герої прагнули компромісу?
- Яку кількість альтернативних рішень знайшла група?
- Чи знайшли ви рішення, яке прийнятне для обох сторін?
- Чи готові пробачити один одного головні герої?
- Чи настало примирення?

ОСНОВНА ЧАСТИНА

За п'ять хвилин, коли групи визначилися з проблемами, починається процес обговорення. Спостерігач надає можливість висловитися головним героям і почути один одного. Потім ролі у групах змінюються: кожен учасник пробує себе в різних ролях. У кінці вправи учитель просить спостерігачів описати те, що відбувалося в групі, та оцінити, чи показали посередники навички медіації. Контрольний список має допомогти організувати обговорення у правильному напрямку.

Обговорення. Учитель розповідає, що коли люди напружені або знервовані, вони можуть демонструвати агресивну поведінку. Можливо, ці люди зазнали втрат або були змушені покинути дім і рідне місто в результаті збройного конфлікту, втратили друзів, важко пристосовуються до нового життя та почувають себе чужими в новому колективі. Це може стати причиною напруженості. Як бути в такій ситуації? Чи варто агресивно реагувати? Чи варто говорити образливі слова та навішувати ярлики? Як знайти рішення, прийнятні для обох сторін?

ЗАКЛЮЧНА ЧАСТИНА

Учитель розповідає, що традиційне посередництво, або медіація, зазвичай здійснюється людьми, які мають статус у суспільстві. На відміну від «навчальних посередників», традиційне посередництво передбачає надання консультацій, влаштування примирення шляхом заступництва і винесення рішення разом з громадами, залученими до допомоги потерпілому.

Учитель пояснює, що на нашому рівні мета медіації полягає не в тому, щоб розібратися, хто правий, а хто винен, і тим більше не в тому, щоб давати поради, як себе поводити. Головне, щоб молоді люди зуміли почути один одного і домовитися про шляхи виходу з конфлікту.

1.6 МАГІЯ ПЕРЕТВОРЕНЬ: П'ЕСИ ТА ОБГОВОРЕННЯ

МЕТА. Поглибити обізнаність учнів щодо вирішення конфліктних ситуацій, які трапляються у повсякденному житті, показати на конкретних прикладах як на них реагувати, як негативні типи поведінки перетворювати на позитивні і які дії не призводять до застосування насильства.

ФОРМА ТА МЕТОДИ: рольова гра, обговорення.

МАТЕРІАЛИ: для вправи потрібно достатньо місця, щоб проводити репетиції, а потім виступати перед глядачами.

ОРІЕНТОВНИЙ ЧАС: 45 хвилин

ПЕРЕБІГ ЗАНЯТТЯ

Гра 1. Маленькі п'єси.

Учитель ділить клас на групи по 5-6 учнів у кожній і дає їм 10 хвилин, щоб згадати та домовитись між собою про ситуацію, яку вони бачили, чули від когось або до якої були залучені самі, де відбувалося будь-яке насильство. Це мають бути історії, які групи розіграють протягом 1-2 хвилин.

Коли завдання виконане, вчитель дає групам ще 10 хвилин і пропонує провести репетицію постановки. Учитель переконує учасників у тому, що якість дії не має значення, вони просто повинні представити ситуацію таким чином, щоб інші змогли зрозуміти, про що йдеться: що це за конфлікт, як він протікав і як вирішувався.

Після того, як маленькі п'єси готові до виконання, учитель запрошує учнів зайняти свої місця – кожен сідає так, щоб «сцена» була перед ним. Розпочинається показ. Після закінчення кожної п'єси «зал» вітає «акторів» оплесками.

Після показу кожної міні-вистави учитель звертається із запитаннями до аудиторії:

- У чому полягає конфлікт?
- Які види насильства ви побачили?
- Чи конфлікт вирішився?
- Як би ви себе поводити на місці головного героя?
- Чи міг конфлікт бути вирішеним без застосування насильства?

На показ та обговорення кожної з вистав відводиться до 10 хвилин.

Коли всі вистави показані і обговорені, учитель підводить підсумки гри:

- Які є альтернативи насильницьким діям у конфлікті?
- Яку користь із побаченого ви винесли для себе?

Гра 2. Стоп-кадр.

Кадр 1. Учитель просить учнів залишитися у групах попередньої гри і пропонує цим групам протягом 5 хвилин створити нерухоме зображення, стоп-кадр, який відтворить одне зі слів списку:

- виключення,
- агресія,
- сила,

- конфлікт,
- дискримінація.

Потім кожна з груп представляє свій стоп-кадр. Після кожної «вистави» «глядачі» розповідають, що вони **об’єктивно** побачили (наприклад: 5 осіб вказують пальцем на одну людину), а потім про те, як вони **інтерпретують** побачене (наприклад: ці 5 осіб висміюють людину, на яку показують пальцем).

Кадр 2. Учитель пропонує групам повторити свій стоп-кадр. Але на цей раз учитель ходить повз зображень і торкається когось із групи. Коли це відбувається, члени групи повинні розповісти про свої відчуття у створеній ними ситуації.

Кадр 3. Учитель пропонує групам знову створити свою картинку, а потім просить змінити три речі в замороженому зображенні, які перетворюють його з негативного в позитивне.

Учитель пропонує класу обговорення.

- Що змінилося і яким чином це трапилось?

- Наскільки реально досягнути позитивного типу поведінки у житті?

Учні обговорюють, яким чином негативні типи поведінки можуть бути змінені або усунені.

Ця діяльність може бути введенням до роботи за методом форум-театру.

1.7 ФОРУМ-ТЕАТР: ТВОРЧА СИЛА ДІАЛОГУ

МЕТА. Формувати навички критичного мислення, аналізу та пошуку рішень, творчих здібностей.

ФОРМА ТА МЕТОДИ: рольова гра, обговорення.

МАТЕРІАЛИ: для вправи потрібен простір для пересування.

ОРІЕНТОВНИЙ ЧАС: ця вправа потребує декількох занять: створення сценарію, проведення репетицій і власне показ вистави.

ПЕРЕБІГ ЗАНЯТТЯ

Одним із методів вивчення відповідей на ситуації, які виникають, є так званий Театр пригноблених, заснований бразильським театральним режисером, письменником і громадським діячем Аугусто Боалем (1979).

Теорія Боалю полягала у тому, що традиційний театр є пригноблюючим, тому що глядачі в ньому є пасивними учасниками дійства. Натомість, у Театрі пригноблених глядачі перетворюються в акторів і беруть активну участь в театральній події. Метою Театру пригноблених є перетворення акторів у глядачів і, в кінцевому рахунку, перенесення варіантів мирного вирішення проблем у суспільство.

Часто діалоги мають тенденцію ставати монологами, які створюють відносини «гнобителі-пригноблені». За даними Міжнародної організації Театру пригноблених, ідея театру заснована на принципі, що сутністю всіх людських відносин повинен бути діалог: серед чоловіків і жінок, рас, сімей, груп і народів діалог повинен превалювати. Визнаючи цю реальність, головним принципом Театру пригноблених є допомога відновленню діалогу між людьми.

Театр пригноблених може набувати різних форм. Найбільш поширеною є форум-театр. У ньому виконавці розігрують коротку сцену взаємодії між жертвою і гнобителем. Намагаючись змінити результат, актори і глядачі можуть зупинити гру раптово чи в задалегідь визначених місцях та запропонувати альтернативні варіанти дій головного героя. Глядачі по черзі виходять на сцену і беруть на себе роль одного з виконавців. Це відбувається доти, доки хтось не знайде спосіб подола-

ти конфліктну ситуацію. Відмовляючись від насильства, учасники репетують ті ідеї та стилі поведінки, які вони потім перенесуть до реального життя.

Форум-театр, як спосіб боротьби з несправедливістю, дозволяє групі вивчити ситуацію, яка пов'язана з конфліктом, і експериментувати з різними способами його розв'язання, активно залучаючи учасників до діалогу.

Відповідно до принципів Аугусто Боалія, сценарій спектаклю повинен бути реальним, зрозумілим, мати яскраво виражений образ пригнобленої особи головного героя і мати можливість бути зміненим в ході обговорення.

При розробці сценаріїв необхідно враховувати, що основою будь-якої драматичної дії є конфлікт. У форум-театрі він свідомо доводиться до максимальної гостроти. Постановка закінчується на піку конфлікту, але рішення його не прописується в сценарії. Знайти рішення проблеми на сцені, а потім в житті, є завданням аудиторії - «активних глядачів» форум-театру.

Варіанти сценаріїв.

1. Скалічене дитинство

До елітної школи, де вчаться діти забезпечених батьків, поступив хлопчик Максим, який є вимушеним переселенцем. Він дуже розумний, тому з легкістю склав іспит до цього навчального закладу. Його батько загинув на війні, хлопець мешкає лише з мамою, заробітної плати якої ледве вистачає на їжу. Через те, що діти в цій школі звикли до розкоші, вони не сприймають Максима як людину. Його однокласники насміхаються з його одягу, взуття та телефону. Школярі не приймають хлопчика до своєї компанії, адже він колишній мешканець Донецької області.

Після всіх тяжких переживань війни конфлікт з однокласниками доводить Максима до нервового зриву, він на грані самогубства. Про цей стан хлопця дізналися дві однокласниці. Вони все розповіли вчительці, розуміючи, що це може привести до трагічного кінця.

Як у цій ситуації має діяти вчитель? Чи слід залучати до цієї справи батьків, психологів?

2. Різний погляд на майбутнє України

4 людини опинились в одному купе поїзда: мати з дитиною, вимушені переселенці із зони АТО, чоловік із Західної України та жінка похилого віку (бабуся), яка протягом довгого часу мешкає на східній території. Під час подорожі між ними зав'язується дискусія про майбутнє України. Кожний учасник бесіди має свій погляд, тому між ними виникає конфлікт, в основі якого лежать різні погляди на розвиток нашої країни. Мати з дитиною із зони АТО хочуть жити, орієнтуючись на політику східного сусіда. Жінка похилого віку мріє повернутися до часів СРСР. Чоловік із Західної України часто відвідує європейські країни, тому відстоює переваги європейських цінностей. Складність ситуації полягає в тому, що люди знаходяться практично в замкненому просторі, тому мають знайти компроміс.

Вихід із ситуації слід шукати, спираючись на етичні норми, щоб не порушити людську гідність, індивідуальність кожного учасника дискусії та зберегти спокійну атмосферу в купе поїзда.

2

частина

МИ ТА «ІНАКШІ»

В ході суворой боротьби первісної людини за виживання як з природою, так і з іншими людьми, склалася універсальна формула: «свій - чужий», що визначила неминучий розвиток *культури війни* - системи, яка використовує боротьбу за владу, цінності і ресурси із застосуванням методів погроз і насильства, воєн, нехтування принципами справедливості та рівності людей.

В історії людства нетерпимість, яка породжена формулою «свій - чужий», була присутня завжди. Сучасні дослідники сходяться на думці, що первісна культура й не могла сформуватися й існувати без образу ворога, тому що це спонукало людей об'єднуватися, формувати колективи та громади перед небезпекою.

Сьогодні, коли у світі розгортаються нові численні конфлікти, важливо відзначити й позитивний бік протиставлення «свій - чужий». Адже у світі завжди були і, мабуть, ще тривалий час будуть співіснувати «свої» і «чужі». І це дуже добре, тому що чим різноманітніший наш світ, тим він багатший, тим більше у нього шансів вижити, спираючись на досвід і культури різних народів.

Якщо це правильно, тоді важливо виховати в молодій людині нове ставлення до «чужого». Регіональне розмаїття України, поява в результаті збройного конфлікту на Донбасі й анексії Криму нової категорії людей - внутрішньо переміщених осіб, різна історична свідомість, орієнтація на різні культурні та цивілізаційні моделі розвитку держави, різне бачення майбутнього – все це є одним із найбільших викликів, що стоять перед суспільством, у якому ростуть наші діти. Тому такі цінності, як солідарність, відкритість, розуміння по відношенню до інших людей та іншого світосприйняття на основі почуття безпеки у своїй власній ідентичності, розуміння фундаментальних принципів толерантності, сьогодні стають фундаментом, на якому будуються мирні взаємини як у школі, так і на рівні громади.

2.1 МИ І ВОНИ: СТЕРЕОТИПИ, ЗАБОБОНИ І ЯРЛИКИ

МЕТА. Визначити сутність понять, сформувати в учнів розуміння людської різноманітності, сприяти формуванню активної життєвої позиції.

ФОРМА ТА МЕТОДИ: обговорення, «мозковий штурм».

МАТЕРІАЛИ: «робочі аркуші» з реченнями, які потрібно доповнити, «корони» з висловлюваннями.

ОРІЕНТОВНИЙ ЧАС: 45 хвилин

ПЕРЕБІГ ЗАНЯТТЯ

1. Учитель читає уривок із книги «Чарівник смарагдового міста».

«Еллі ніколи в житті не бачила ніяких овочів і фруктів, оскільки в Канзасі вони не росли, а в Чарівній Країні вони їй просто не траплялися. Якось в Канзасі знову розпочався ураган. Тільки цього разу він доніс Еллі не до Чарівної Країни, а до країни овочів і фруктів. Спочатку Еллі побачила велику червону кулю. «Хто ти?» — запитала Еллі. «Помідор», — відповіла куля. І Еллі пішла далі. Тут їй трапилась велика жовта куля, яка відрекомендувалася: «Лимон» — і запропонувала Еллі спробувати шматочок себе. Еллі покуштувала шматочок лимона, але він був таким кислим, що вона ледь не заплакала. Дівчина образилася на лимон і пішла далі. Тут вона побачила довгий фрукт, який теж запропонував їй скуштувати шматочок себе. Вона спробувала, і їй дуже сподобався смак. «Я хочу запам'ятати, як тебе звати», — сказала Еллі. «Банан», — відповів фрукт. І Еллі пішла далі. Вона присіла на галявині. З дерева звисала інша червона куля. «Гей, помідоре, давай поговоримо», — сказала Еллі. «Я не помідор, я — яблуко», — пролунав скривджений голос. Однак дівчинка не повірила: «Еге ж, я тебе знаю, ти круглий і червоний. Ти — помідор, і годі мене дурити». Яблуко дуже занервувало і впало з дерева. Про балачки вже не могло бути й мови.

Еллі пішла далі, аж раптом їй захотілося їсти. Вона перебувала на полі, яке рясніло від жовтих куль. «Скуштуй нас, ми такі солодкі», — шепотіли вони. «Знайшли дурну. Ви жовті, отже, ви кислі», — сказала Еллі. Вона залишилася голодною, а солодкі дині лише здивовано кліпали очима. Але ось на стежці вона побачила довгий плід. «Треба скуштувати», — сказала вона. Гіркий перець ніколи не користувався популярністю. Він був радий пригостити Еллі. Від гіркоти й подиву Еллі знову заплакала».

Учитель запитує:

- Хто зрозумів проблему Еллі?
- У чому була її помилка?
- Чому Еллі неправильно думала про різні фрукти?
- Від цього вона виграла чи програла?

2. Учитель розповідає:

Те, що ми спостерігали у випадку з Еллі, називається словом «стереотипи».

Стереотипи — це невиправдані узагальнення, які ми робимо з приводу тих, про кого ми мало знаємо.

Стереотипи нас супроводжують щоденно. Поміркуйте, яким є уявлення про відмінницю, вчительку, циганку, бізнесмена, ділову жінку, безхатька. Хоча стереотипи не завжди можуть бути помилковими, їх перебільшення в негативному або позитивному світлі можуть призвести до дискримінації, неповаги до інших культур і цінностей.

3. Учитель ділить клас на декілька груп, роздає кожній заздалегідь заготовлений робочий аркуш і просить доповнити вислови. Варіантів і груп може бути декілька в залежності від того, скільки і які нації і/або меншості представлені у класі.

Наприклад:

<i>Християни (або українці)</i>	<i>Мусульмани</i>
• Українці люблять... • Ми усі знаємо, що українці... • Українців можна відрізнити за... • Українці завжди вчиняють... • Усі вважають, що українці...	• Мусульмани люблять... • Ми усі знаємо, що мусульмани... • Мусульман можна відрізнити за... • Мусульмани завжди вчиняють... • Усі вважають, що мусульмани...

Учитель починає обговорення:

- Чи важко було заповнювати робочі аркуші?
- Якщо деяким групам це було легше, а іншим важче, то чому це сталося?
- Чи збігалися думки всієї групи?
- Чи справді усі мусульмани/українці/... є такими, як написано в робочих аркушах?
- Яким чином у вас сформувалася саме така думка?
- Чи вплинули на ваші судження стереотипи?

4. Учитель вводить поняття «забобон». *Забобон* - це негативне ставлення до людини чи будь-якої групи людей, про яких ви насправді нічого не знаєте (*Академічний тлумачний словник*). Це ставлення формується на підставі не особистого знайомства з людиною, а думки (стереотипу) з приводу групи, до якої вона належить.

Існують різні види забобонів. Вони можуть бути пов'язані зі статтю, віком, національною приналежністю, прихильністю до певної релігії, походженням, рівнем доходу, сексуальною орієнтацією або інвалідністю людини тощо.

Учитель просить учнів навести приклади забобонів, з якими вони зустрічались у житті.

5. Учитель розповідає, що поняття «ярлик» означає негативну характеристику, що її дають за шаблоном кому-небудь або чому-небудь.

Учитель об'єднує учнів у групи по 5-7 осіб. Кожному учаснику на голову одягають «корону», на якій написано один з висловів:

- *Розмовляй зі мною так, ніби мені 5 років*
- *Будь похмурим*
- *Кажи, що я нічого не вмію*
- *Ігноруй мене*
- *Кривляйся мені*
- *Підбадьорюй мене*
- *Усміхайся мені*
- *Жалій мене*

Учасник не бачить, що написано на його «короні». Кожна група також отримує картинку, розрізану на частини. Працюючи у команді, групи мають протягом 10 хвилин скласти цілу картинку з розрізаних частин (пазл), але звертатися до члена своєї групи під час роботи треба так, як написано на його короні. Після

завершення роботи відбувається обговорення за такими питаннями:

- Як ви почувалися, коли з вами так спілкувалися?
- Чим у реальному житті можуть бути «корони»?
- Як часто ви зустрічаєтесь із таким навішуванням ярликів?
- Чи легко позбутися ярлика, якщо він вже на вас висить?

ЗАКЛЮЧНА ЧАСТИНА

Людський мозок влаштований таким чином, що він постійно класифікує те, що зустрічає в реальності. Коли в нас не вистачає інформації про якийсь предмет, ми відносимо його до певної категорії і приписуємо йому певні якості. Однак можна навчитися розпізнавати цю особливість в собі та інших, а також розуміти ту шкоду, яку ці припущення завдають суспільству і кожному з нас.

2.2 ТОЛЕРАНТНІСТЬ ЯК ВИЩИЙ ПРОЯВ ОСОБИСТОСТІ

МЕТА. Познакомити учнів з поняттями «особистість» і «толерантність», показати зв'язок між цими поняттями. Сформувані усвідомлення того, що кожна людина є особистістю. Розвивати навички толерантної поведінки.

ФОРМА ТА МЕТОДИ: «мозковий штурм», обговорення, викладання нового матеріалу.

МАТЕРІАЛИ: фломастери за кількістю учнів, аркуші формату А5, аркуш формату А1

ОРІЕНТОВНИЙ ЧАС: 45 хвилин

ПЕРЕБІГ ЗАНЯТТЯ

1. **Учитель:** Людина має біосоціальну природу. З одного боку, це – жива істота з притаманними їй загальними рисами, що властиві людському роду. З іншого, людина - істота соціальна, яка розкриває свої сутнісні риси в процесі цілеспрямованої діяльності (праці) і спілкування з іншими людьми (комунікації).

Для відображення всіх аспектів людської особистості, виходячи з того, що вона є багатогранною, використовуються різні поняття: індивід, індивідуальність, особистість. Співвідношення цих понять можна представити у вигляді схеми:

Під поняттям «*індивід*» мають на увазі конкретну людину зі своїми особистими неповторними якостями та рисами, завдяки яким вона відрізняється від інших (зріст, колір очей, шкіри і волосся, особливості будови тіла, природні задатки, особливості мислення й психіки, уяви, темперамент, характер, тощо).

Поняття «індивід» тісно пов'язане з поняттям «*індивідуальність*», яке означає сукупність властивостей, здібностей, особливостей і досвіду, що відрізняють даного індивіда від багатьох інших. Ця неповторність визначається сукупністю відносин конкретної людини зі світом природи, суспільством, іншими людьми

і залежить від її життєвої позиції, характеру діяльності і рівня оригінальності.

Більш високий ступінь суспільних якостей людини відображає поняття «*особистість*». Це - найвищий ступінь духовного розвитку людини, що являє собою стійку сукупність соціально вагомих якостей, які характеризують індивіда як унікального суб'єкта, здатного освоювати і змінювати світ. Інакше кажучи, кожна особистість – людина, але не кожна людина - особистість. Людським індивідом народжуються, а особистістю стають, потрапляючи в суспільство, де на людину впливають слова, вчинки, оцінки й вислови інших людей, а також закони, за якими живе суспільство. Тож, можна вважати, що особистість – це соціальне «Я» людини.

2. **Учитель пропонує** учням створити груповий малюнок особистості у вигляді дерева, що відображатиме всі її важливі складові. На аркуші А1 учитель починає малювати дерево. Учні (за бажанням) домальовують частини дерева, підписують на ньому складові особистості людини, щоб було позначено якомога більше різних компонентів. Орієнтовно: спадковість, освіта, вихованість, особливості сприйняття навколишнього світу, комунікативні навички, досвід родинних стосунків, професійні навички, самооцінка, упевненість у собі, хобі, уподобання, прагнення, мрії, особистісні цінності тощо.

Учитель запитує:

- Під впливом яких соціальних факторів людина стає особистістю?
- Які особистісні риси (якості) характеризують людину як приємного співрозмовника?

3. **Учитель розповідає** про ще одну складову особистості – толерантність і показує заздалегідь заготовлений постер.

Асоціативний ряд до слова «толерантність»

Т – терпляча, турботлива
О – обережна
Л – люб'язна, лояльна
Е – емпатійна
Р – розумна, розважлива
А – адекватна, акуратна
Н – ненав'язлива
Т – тактовна
Н – наполеглива
І – інтелігентна
С – стримана
Т – товариська
Б – м'яка

Толерантність (від лат. tolerantia) – це здатність без агресії сприймати думки, поведінку, форми самовираження та спосіб життя іншої людини, які відрізняються від власних. Словник іноземних мов трактує його як терпіння до чужих думок і вірувань. Сьогодні толерантність розглядається в контексті таких понять як визнання, прийняття і розуміння.

Визнання - це здатність бачити в іншому особистість, яка є носієм інших цінностей, іншої логіки мислення, інших форм поведінки.

Прийняття - це позитивне ставлення до таких відмінностей.

Розуміння - це здатність поглянути на світ іншої людини одночасно з двох боків: свого власного та її.

Учитель ділить клас на групи по 4-5 осіб і дає 10 хвилин, щоб написати декілька речень за темою: «Якщо ми будемо толерантними, то ...», а потім кожна група розповідає, як вона зрозуміла поняття «толерантність». Групи можуть також намалювати ілюстрацію до своєї роботи.

ЗАКЛЮЧНА ЧАСТИНА

Передусім, толерантність означає доброзичливе та терпиме ставлення до чогось. Основою толерантності є відкритість думки та спілкування, особиста свобода індивіда та поцінування прав і свобод інших. Толерантність означає активну позицію людини, а не пасивно-терпиме ставлення до навколишніх подій, тобто толерантна людина не повинна бути терпимою до всього, наприклад, до порушення прав людини чи маніпуляцій та спекуляцій. Те, що порушує загальнолюдську мораль, не повинно сприйматися толерантно.

2.3 КОЖНА ЛЮДИНА – ЦЕ ЦІЛИЙ СВІТ

МЕТА. Сформувати в учнів навички толерантного спілкування з однолітками; розвивати навички колективної роботи; виховувати ціннісні орієнтири. Обладнання: мультфільм «The present».

ФОРМА ТА МЕТОДИ: виховний захід, сфокусована бесіда, обговорення, розкодування медіамеседжу.

ОРІЕНТОВНИЙ ЧАС: 45 хвилин

ПЕРЕБІГ ЗАНЯТТЯ

ВСТУПНА ЧАСТИНА

Кольорова рефлексія настрою (під музичний супровід): якого кольору був для вас сьогоднішній ранок? День? Якими кольорами сповнені нині? Прокоментуйте свої відчуття в розрізі загальних значень символіки кольорів.

- Послухайте поетичні рядки Ліни Костенко:

*Був сірий день. І сірий був сусід.
І сірий стіл. І сірі були двері.
І раптом нявкнув кольоровий кіт.
Залив чорнилом вирок на папері.*

- Що символізує слово «сірий», яке повторюється кілька разів?

- Як ви розумієте метафору «сіра маса»?

ОСНОВНА ЧАСТИНА

Учитель. Чи хотіли б ви розчинитися в сірій масі, злитися з нею? Думаю, що для кожної людини прагнення виявити повною мірою себе, свої здібності, нахили, уподобання – природне й закономірне.

1. Інтерактивна вправа «Намалюй квітку».

Учитель пропонує кожному під час заняття підходити до столу й на папері намалювати свою улюблену квітку, так, щоб у кінці вийшла загальна квітова картина, яку потім вчитель демонструє, а учні коментують. Кожен учень висловлює свої судження, робить висновки.

2. Робота з медіапродуктом: міні-дискусія після перегляду трьох (умовний поділ) частин мультфільму «The present» (4 хв.)

Учитель. Питання до першої частини: Чим займається хлопчик? У якій

кімнаті він перебуває? Чому? Чи захоплює його це заняття? Що знаходиться у коробці, яку перед ним поставила мама? (версії учнів)

Питання до другої частини: Чи відразу ви помітили каліцтво песика? Ваші відчуття?

Яке за темпераментом це маленьке створіння? Чому саме такий подарунок зробила мама сину? Як ви оцінюєте її вчинок? Як сприйняв подарунок хлопчик? Чому?

Питання до третьої частини: Яку фізичну ваду мав хлопчик? Чому ж він не прийняв песика? Що вдалося песикові?

Розкодування медіамеседжу. Яке повідомлення, на вашу думку, заклали автори у цей фільм?

3. Моделювання повідомлення на основі запропонованого тексту легенди «Все у твоїх руках»

Ця історія відбулася багато років тому в стародавньому місті, у якому жив відомий мудрець. Слава про його мудрість розійшлася далеко від рідного міста. Але була в цьому місті людина, яка заздрила його славі. І от вирішила ця заздрісна людина придумати таке запитання, щоб мудрець не зміг на нього відповісти. Тоді пішов заздрісник на луки, піймав метелика, посадив його між зімкнених долонь і подумав: «Спитаю я в мудреця ось що. Скажи-но, о наймудріший, який метелик у мене в руках – живий чи мертвий? Якщо він скаже, що живий, я стисну долоні – і метелик помре, а якщо він скаже, що мертвий, я розкрию долоні – і метелик полетить. Отоді всі зрозуміють, хто з нас розумніший». Так все й трапилося. Заздрісник піймав метелика, посадив його між долонями, пішов до мудреця та запитав у того: «Який метелик у мене в руках, о наймудріший: живий чи мертвий?» І тоді мудрець, який дійсно був дуже розумною людиною, сказав: «Все у твоїх руках».

- Тож що в руках кожної людини?

Учитель. Як бачимо, фізичні вади не є перешкодою для досягнення цілей, для утвердження себе в цьому світі, встановлення великих і малих рекордів, для дружби, спілкування, налагодження контактів. І все ж такі люди, вони живуть, навчаються поряд з вами, потребують вашої уваги, допомоги й розуміння, емпатії. На жаль, існує чимала прірва між тим, на що ці люди здатні в житті, і тією роллю, яку їм підготувало суспільство.

4. Анкета-роздум «Моє ставлення до дітей з особливими потребами».

- Що мають на увазі під поняттям «люди з особливими потребами»?
- Як ти ставишся до тих, хто не може робити того, що в тебе добре виходить?
- Що ти можеш зробити, якщо хтось при тобі ображає слабшого?
- Чого, на твій погляд, більше за все потребують люди з особливими потребами?
- Як можна суттєво поліпшити якість їхнього життя у школі, в суспільстві в цілому?

5. Інтерактивна вправа «Як стати цікавим людям і собі»

- Стався до інших так, як хотів би, щоб ставилися до тебе.
- Поважай людей, особливо старших і слабших за себе.
- Не смійся над фізичними й розумовими вадами інших.
- Не будь байдужим до людського горя, розпачу.
- Умій не тільки поспівчувати в біді, а й порадити чужому успіху.
- Допмагай тим, хто потребує цього.
- Люби й оберігай природу, братів наших менших.

- Вибачай помилки інших.
- Не будь жадібним.
- Роби добру справу не за похвалу чи винагороду, а за велінням серця.
- Не бійся бути не таким, як усі.
- Цінуй те, що маєш, та будь вдячним за це.

Учитель. Ці правила стануть у нагоді вам у ваших добрих щоденних справах, взаєминах з іншими.

ЗАКЛЮЧНА ЧАСТИНА

Учитель. То якою вийшла наша «Картина квітів»? (коментарі учнів).

Наш мистецький шедевр є підтвердженням слів вірша: картина вийшла кольорова, різнобарвна, від неї дихає життям, духмяними пахощами, індивідуальністю кожного майстра, та все ж це єдине полотно, як і єдиний світ, у якому ми живемо. Адже ми всі різні, зі своїми нахилами, уподобаннями, характером, темпераментом, фізичними й розумовими здібностями, та кожен прийшов у цей світ, щоб бути толерантним, милосердним, готовим підставити плече допомоги потребуючим, радувати інших, радіти маленьким і великим успіхам своїм і друзів, тобто творити добро.

2.4 ЛЮДЯНІСТЬ ПЕРШ ЗА ВСЕ

МЕТА. Навчити учнів природно сприймати й толерантно ставитися до людських відмінностей. Розвивати в учнів почуття милосердя, людяності, співчуття, вміння домовлятися, співпрацювати і поважати погляди інших.

ФОРМА ТА МЕТОДИ: рольова гра, обговорення.

МАТЕРІАЛИ: не потрібні

ОРІЄНТОВНИЙ ЧАС: 45 хвилин

ПЕРЕБІГ ЗАНЯТТЯ

1. Учитель розповідає класу притчу.

Одного разу до мудреця прийшов чоловік і почав скаржитися на своє життя. Не вдалося воно в нього – не вийшов він ні зростом, ні красою, не скажеш, що дуже розумний, багато чого не вміє робити. Довго мудрець слухав його стогони. А потім узяв його за руку й повів у сад. «Подивися», – сказав він. – «Ось сосна і яблуня. Яке з цих дерев більш красиве і корисне?» «Та хіба можна їх порівнювати! Вони обидва потрібні людям і обидва гарні», – відповів чоловік. «Чому ж ти себе порівнюєш з іншими і вважаєш, що ти гірший за них?! Адже кожна людина, як і дерево, по-своєму гарна і корисна».

Учитель просить клас зробити висновок і підсумовує:

Усі люди однаково цінні для суспільства. Кожна людина є особистістю зі своїм життєвим досвідом, рівнем знань, культури, низкою чеснот, життєвими цінностями, мріями і бажаннями. Незалежно від зовнішнього вигляду, можливостей здоров'я, кольору шкіри, релігії, нації кожна особистість є неповторною й цінною для суспільства. Тільки завдяки кожному з нас у цій групі ми зможемо напрацювати новий важливий досвід.

2. Учитель: І в житті, і в побуті на нас чатують небезпеки: електрика, острі, автомобілі. Крім цього, у світі відбуваються різні лиха: катастрофи, аварії, пожежі, землетруси, урагани тощо. У результаті військових дій можливі

поранення, контузії, інвалідності. Трапляється, що людина захворює, але не всі хвороби поки що піддаються лікуванню. Як почувають себе люди з обмеженими можливостями?

Учитель об'єднує учасників в трійки і пропонує розібрати ролі:

- «глуха і німа людина» - бачить, здатна до рухів, міміки,
- «глуха людина, не здатна до рухів» - бачить і може говорити,
- «сліпа й німа людина» - чує, здатна до рухів, міміки.

Кожній трійці пропонується домовитися про місце, час і мету зустрічі.

Після того, як усі групи змогли домовитися, учитель запитує клас:

- Наскільки легко чи важко вам було домовитися?
- Що вам заважало під час виконання завдання?
- Що ви відчували, виконуючи вправу?
- Яким чином ви змогли порозумітися?

3. Учитель: Зараз, коли в світі так багато зла й жорстокості, у нашому житті не вистачає людяності - добрих слів, поваги та уваги.

- Які слова характеризують слово «людяність»?

Учні пропонують варіанти, серед них - співчуття, милосердя, співпраця.

- Як ви розумієте слова «співчуття», «милосердя»?

4. Учитель ділить клас на 4 групи і дає кожній по три прислів'я. Вони «розсипалися» і їх необхідно зібрати.

1 група

Не будь відгукнеться. привіт –	будь будинку привітний. Як гукнеться, На добрий,	у людях примітним так і і відповідь добра.
--------------------------------------	--	--

2 група

на себе бережи. триматися – нічого	Інших не суди, Друга шукай, Один за одного	подивися. а знайдеш – не боятися.
--	--	---

3 група

пізнається в залишає, той сам Не той друг,	Друг Хто друга в біді хто в біді допомагає.	біді. у біді потрапляє. Хто на світі гуляє, а той,
--	---	--

4 група

коріннями, а людина – валили, а прийшла біда – пізнаєш.	Дерево тримається усі геть з двору. друга не	друзями. Був Філя в силі – усі друзі до нього Без лиха
---	--	---

Учні збирають по групах прислів'я, потім зачитують.

Учитель: ви змогли впоратися із завданням завдяки вмінню домовлятися, співпрацювати й поважати думки інших.

ЗАКЛЮЧНА ЧАСТИНА

Повага прав іншої людини (в тому числі права бути іншим), усвідомлення важливості збереження цієї різноманітності й можливості жити разом, не завдаючи один одному шкоди, - все це пов'язано з поняттям «толерантність». Кожна людина унікальна. Талант є у кожного. Ключ до успіху лежить у вашій індивідуальності. Вивчайте себе. Дізнавайтеся про свої таланти, розкривайте їх, реалізуйте себе для людей. Це дасть силу, насагу й щастя у житті.

2.5 МЕНШИНИ В УКРАЇНІ: СВІЙ СЕРЕД ЧУЖИХ, ЧУЖИЙ СЕРЕД СВОЇХ

МЕТА. Познайти учнів з поняттями «меншина», «національна меншина», «етнос», показати, як створюються негативні стереотипи про ту чи іншу національну меншину.

ФОРМА ТА МЕТОДИ: викладання нового матеріалу, обговорення.

МАТЕРІАЛИ: дидактичні матеріали, аркуші паперу і маркери.

ОРІЕНТОВНИЙ ЧАС: 45 хвилин.

ПЕРЕБІГ ЗАНЯТТЯ

ВСТУПНА ЧАСТИНА

Вступне слово вчителя:

Найвищою соціальною цінністю в Україні визнається «людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека» (Конституція України, ст. 3). У певних ситуаціях кожна людина може опинитись в меншості. Сам факт приналежності до меншості може не мати ніякого значення для людини. Наприклад, учень з фізичною вадою може добре почувати себе в класі, якщо однолітки ставляться до нього доброзичливо і чутливо. Для такої людини приналежність до кількісної меншості не відіграє великої ролі. Іноді приналежність до меншості може бути джерелом дуже позитивних почуттів. Наприклад, у випадку, коли учень виконав контрольну роботу на «відмінно», в той час, як більшість учнів отримали нижчі оцінки.

Меншина (в соціології) — соціальна група, яка не утворює політичної більшості відносно загальної кількості членів даного суспільства. Соціологічна меншість не обов'язково є чисельною меншістю — до неї може належати будь-яка група, що зазнає утисків у порівнянні з домінуючою групою в сенсі соціального статусу, освіти, роботи, статку та політичної сили.

ОСНОВНА ЧАСТИНА

1. Учитель пропонує класу подумати, які меншини їм відомі. У результаті «мозкового штурму» та обговорень учні роблять висновок, що в Україні є релігійні, мовні, сексуальні, етнічні меншини, а також меншини людей з вадами здоров'я та внутрішні переселенці.

Учитель: В Україні поруч із українцями проживають росіяни, білоруси, євреї, молдавани, болгары, поляки та інші.

Групи громадян, що мають іншу національність, ніж корінна нація, називаються **національними меншинами**.

Етнічна група — це спільнота людей, споріднених або близьких за історичним походженням, мовою спілкування, територією проживання, рідними матеріальною і духовною культури, побутовими звичаями тощо.

Учитель об'єднує клас у групи по 4-5 учнів і пропонує кожній дати відповіді на питання:

- Які основні етнічні групи є в Україні?
- Де вони компактно мешкають?
- Яке їх віросповідання?

Досліджуючи відповіді, група повинна на постері намалювати картину національностей в Україні; по закінченню роботи презентувати для обговорення свій варіант картини.

2. Учитель зачитує фрагмент казки Є. Шварца «Дракон».

«Отже, коли лицар Ланцелот прибув до міста, поневолений жорстоким Драконом, він, на свій подив, почув про доброту Дракона. По-перше, під час епідемії холери Дракон, дихнувши на озеро, скип'ятив в ньому воду. По-друге, він позбавив місто від циган. «Але ж цигани дуже милі люди», — здивувався Ланцелот. «Що ви! Який жах! — вигукнув архіваріус Шарлемань. — Я, правда, в житті не бачив жодного цигана. Але я ще в школі проходив, що це жахливі люди. Це волоцюги за своєю природою, по крові. Вони - вороги будь-якої панівної системи, інакше вони жили б де-небудь, а не вештались туди-сюди. Їх пісні позбавлені мужності, а ідеї руйнівні. Вони крадуть людей. Вони проникають всюди»».

Учитель просить учнів сформулювати свою думку щодо описаної ситуації. Звертає увагу на те, що хоч Архіваріус ніколи сам не бачив циган, але він не сумнівається в їх негативних якостях. Для нього навіть реальний Дракон краще міфологічних циган. Але найважливіше те, що джерелом інформації про «циганську загрозу» став сам Дракон. Саме таким чином і складаються негативні стереотипи в масовій свідомості про ту чи іншу національну меншину.

3. Учитель запитує:

- Чи усвідомлюєте Ви себе представником своєї національності?
- Коли Ви відчуваєте гордість за свою національність?
- Коли Вам соромно за представників своєї національності?
- Чи виникало коли-небудь у Вас негативне ставлення до представників іншої національності? Чому?
- Як Ви ставитесь до того, щоб створити сім'ю з представником іншої національності?
- Чи виникало у Вас коли-небудь бажання змінити свою національність?
- У кого з Вас батьки різних національностей?
- Чи є у Вас друзі, представники іншої національності? Що Вам більш за все в них подобається?

ЗАКЛЮЧНА ЧАСТИНА

Часто оточуючі не сприймають або сприймають через призму стереотипів людей, які належать до іншої культури, релігії, нації, мають інший колір шкіри або інакше світосприйняття. Їх можуть ображати, висміювати, з ними не хочуть дружити. Усвідомлення неприйнятності насильства, формування поваги до національних почуттів всіх етнічних груп є запорукою мира й злагоди в державі. Суть демократії полягає в тому, що більшість поважає права меншості.

2.6 МИ ВСІ - УКРАЇНЦІ

МЕТА. Адаптувати дітей-переселенців та їх родини в середовищі приймаючих громад. Формувати в учнів почуття довіри та вміння брати на себе відповідальність за інших людей та за свої дії, сприяти усвідомленню учасниками важливості конструктивного спілкування, вміння чути один одного, взаєморозуміння.

ФОРМА ТА МЕТОДИ: виховний захід, обговорення.

МАТЕРІАЛИ: необхідно підібрати комфортне приміщення.

ОРІЄНТОВНИЙ ЧАС: серія 2-годинних заходів.

ПЕРЕБІГ ЗАНЯТТЯ

ВСТУПНА ЧАСТИНА

1. Учитель розповідає:

Останнім часом дуже часто можна чути, як українців, які змушені були змінити місце проживання внаслідок: чи то анексії Криму, чи військовим діям на Донбасі, називають біженцями. Чи є вони біженцями?

«Біженець» – це особа, яка не є громадянином України і внаслідок обґрунтованих побоювань стати жертвою переслідувань за ознаками раси, віросповідання, національності, громадянства (підданства), належності до певної соціальної групи або політичних переконань перебуває за межами країни своєї громадянської належності та не може користуватися захистом цієї країни або не бажає користуватися цим захистом внаслідок таких побоювань, або, не маючи громадянства (підданства) і перебуваючи за межами країни свого попереднього постійного проживання, не може чи не бажає повернутися до неї внаслідок зазначених побоювань» (Закон України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту»).

Отже, згадані вище особи належать до категорії внутрішньо переміщених осіб або ще вимушених внутрішніх мігрантів. Тому діти-переселенці – це діти, які потрапили в складні життєві обставини.

2. Учитель пропонує класу організувати та провести серію заходів: зустрічей, діалогів, творчих / культурних вечорів, чаювань - у форматі «живих історій», на які запросити дітей-переселенців, а також відомих мешканців міста/населеного пункту: спортсменів, письменників, громадських діячів тощо. Основною ідеєю таких заходів має стати адаптація дітей-переселенців у новому середовищі: їх глибше знайомство з культурою і традиціями регіону, в якому вони опинилися, пошук спільних інтересів, створення нових зв'язків та зацікавлень, залучення підлітків та їх родин до активної участі у житті приймаючої громади.

Крок 1. Вибрати і підготувати приміщення. Це може бути шкільна бібліотека, клуб або спонсорське кафе.

Крок 2. Запросити учнів-переселенців школи/громади (вивісити оголошення, підготувати й роздати флаєри, розповсюдити через соцмережі) і проінформувати громаду про дату і час заходу. Запросити гостей/гостей заходу.

Крок 3. Розмова з гостем/гостями.

- Виступ гостя. Обговорення теми виступу.
- Обмін думками з приводу історії, проблем і майбутнього громади і регіону; зачепити тему правил співжиття, традицій, вірувань, які притаманні даній місцевості.
- Розповідь дітей-переселенців про свою «малу батьківщину», де вони народилися і вирости, про своє щоденне життя у новій громаді.
- Дискусія стосовно проблем, з якими стикаються вимушені переселенці.

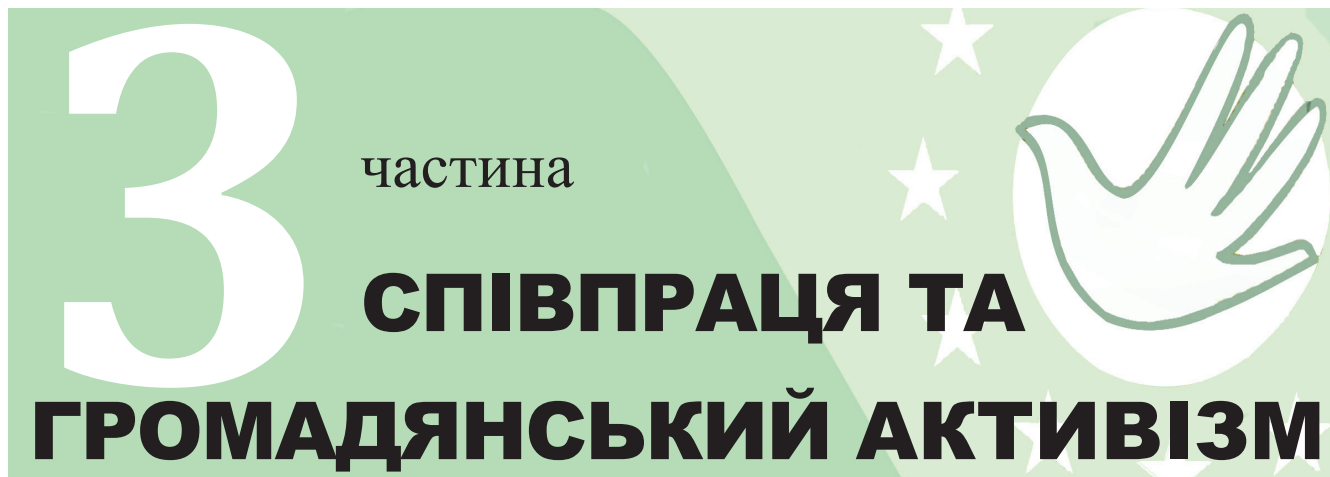
ЗАКЛЮЧНА ЧАСТИНА

Ми всі – українці. Та у кожного регіону своя індивідуальність. Її слід знати та берегти. Тоді і відбудеться успішна адаптація дітей-переселенців та їх рідних в соціум приймаючих громад. Коли люди, які опинились між миром і війною, довірятимуть і почуватимуться безпечно, вони стануть ще однією барвою в строкатому багатоголоссі української спільноти.

3 частина

СПІВПРАЦЯ ТА ГРОМАДЯНСЬКИЙ АКТИВІЗМ

Молоді зазвичай властива незгода зі звичним порядком речей, прагнення робити щось важливе, справжнє та корисне, міняти світ на краще. З високою мотивацією до творення добрих справ підлітки нерідко готові об'єднуватися в групи та команди. Це прагнення дійсно є цінним, і його важливо вчасно підтримати та спрямувати в конструктивне русло.

Дана глава презентує програму Громадські досягнення (або Public Achievement, PA), яка успішно працює в США, Східній Європі, а тепер і в Україні. PA вчить молодих людей думати і діяти як ефективні та соціально відповідальні громадяни, готує їх до активної повномасштабної участі у житті громади - селища, міста, регіону й країни в цілому, залучаючи до ініціатив із вирішення суспільно важливих проблем, що, зрештою, працює на побудову й підтримку стабільного та мирного суспільства, здатного долати виклики й негаразди.

Програма «Громадські досягнення» заохочує тренерів (дорослих вихователів – вчителів, студентів університетів, які зацікавлені у роботі з дітьми та молоддю як волонтери) провести групу зацікавленої молоді через процес аналізу та розв'язання проблеми. Група PA вибирає проблему, важливу для цієї групи, досліджує її походження, причини, можливі дії, стратегії щодо її розв'язання та починає втілювати свій особистий план дій. Працюючи разом над спільною метою, члени групи отримують багато навичок, необхідних у демократичному суспільстві. Вчителі грають роль фасилітаторів: використовуючи мистецтво постановки запитань, спонукають групу шукати відповіді та досліджувати свої особисті шляхи вирішення проблем. У PA процес є більш важливим, ніж результат, тому що саме процес розвиває навички роботи в команді, критичного мислення, отримання успішних рішень у майбутньому.

Проектна діяльність є однією із складових освітнього процесу, тому що створює умови творчого саморозвитку та самореалізації учнів. Працюючи в PA-групах, саме через метод проекту молодь набуває досвіду публічного життя, досліджує, яким чином у демократичному суспільстві пересічні громадяни мають силу робити екстраординарні речі, стають соціальними менеджерами та відповідальними громадянами.

Співпраця учнів у різних проектах із громадянської активності сприяє соціальній реінтеграції внутрішньо переміщених осіб, як молоді, так і їх батьків, у життя нових громад. Насамперед, це допомагає встановленню ефективного діалогу між групами, налагодженню взаєморозуміння, адже у середовищі однолітків вони обговорюватимуть гострі питання, що їх турбують, вирішуватимуть спільно проблеми, піддаватимуть апробації власні ідеї та ініціативи, гратимуть у проектах певні ролі, матимуть важливі обов'язки, залучатимуть своїх батьків до мозкових штурмів та розв'язання реальних завдань, тобто навчатимуться вибудовувати своє майбутнє і брати на себе відповідальність за власний вибір.

3.1 СВІТ ПІД МІКРОСКОПОМ

МЕТА. Спрямувати учнів на осмислення суспільно важливих проблем у своїй громаді, випрацювати навички критичного мислення і розпізнавання соціальних негараздів у своєму оточенні.

ФОРМА ТА МЕТОДИ: «мозковий штурм», обговорення, моделююча дискусія.

МАТЕРІАЛИ: різнокольорові маркери для груп, класна дошка, аркуші паперу формату А1.

ОРІЄНТОВНИЙ ЧАС: серія з декількох занять (результатом має бути вибрана проблема)

ВСТУПНА ЧАСТИНА

Учитель розповідає класу, що сьогодні ми познайомимось з історією 9-річної дівчини Рейчел Беквіс із США, завдяки бажанням, прагненням, мріям та зусиллям якої у жителів кількох населених пунктів Африки з'явилася питна вода. (Учитель може показати сюжет із теленовин).

Дізнавшись про проблему питної води в Африці, в ім'я спасіння дітей, Рейчел відмовилася від подарунків на день народження, щоб зібрати 300 доларів на проект з водопостачання на Африканському континенті: тоді б 15 людей отримали доступ до чистої води. Але зібраної суми вистачило лише на 11. Дівчина засмутилася. Через кілька тижнів вона трагічно загинула в автокатастрофі. Друзі, знайомі та інші люди з оточення Рейчел дізналися про мрію дівчини та вирішили продовжити її добру справу: гроші на рахунок «потекли рікою», було зібрано більше 1 млн. 200 тис. доларів, чого вистачало вже на спасіння 60 тис. людей. Так, одна маленька дівчина змінила світ та серця людей навколо себе.

ОСНОВНА ЧАСТИНА

1. Проведення мозкового штурму.

Учитель ініціює дискусію з учнями на зазначену тему, актуалізує проблему питної води в масштабах України, далі звужує її на регіон. Учитель, фокусуючи увагу не стільки на темі води, скільки на громадянській активності маленької дівчини, яка своєю небайдужістю, діями і вчинками зробила велику справу і змогла змінити світ навколо себе, змусила оточуючих діяти, вчитель пропонує учням відповісти на питання:

- На які проблеми, на їх думку, вони здатні вплинути, які питання зрушити з місця?
- Що є актуальним/болючим для школи, громади?
- Що можна зробити для розв'язання?

2. Проведення моделюючої дискусії.

Продовжуючи тему та тримаючи у полі зору сюжет новин, учитель організує дискусію та просить підлітків визначити свої таланти чи навички, які вони могли б використати для вирішення зазначених ними проблем. До дискусії залучаються максимально усі учні, навіть неактивні та безініціативні, надається можливість висловитися усім у класі.

Навички, таланти і можливості фіксуються на дошці.

3. Постановка стратегічного завдання.

Учитель просить учнів виділити 3 найбільш цікаві/актуальні/гострі для

них проблеми (з переліку зазначених) та за власним бажанням розбитися на 3 групи. Кожна група отримує аркуш паперу формату А1 й маркери і створює свій план вирішення проблеми, відповідаючи на питання:

- Кого наша проблема зачіпає?
- Якого результату ми хочемо досягти?
- Які конкретні кроки для цього треба зробити?
- Які ресурси нам потрібні (матеріали, людські ресурси і т.п.)?

ЗАКЛЮЧНА ЧАСТИНА

По закінченню роботи групи презентують свої напрацювання. Клас обговорює, наскільки реалістичним є вирішення кожної з представлених проблем. Якщо потрібно, генерує інші ідеї і досліджує їх важливість і реалістичність виконання. Учитель організовує спілкування учасників обговорення з нейтрального боку, налагоджуючи ефективний обмін думками таким чином, щоб зіткнення думок перейшло в конструктивне русло, розбіжності були успішно подолані й було вироблене прийнятне рішення.

3.2 СТАРТ РОБОТИ В КОМАНДІ: НАЗВА, ДЕВІЗ І ЛОГОТИП

МЕТА. Розвинути творчі здібності учнів, прищепити навички роботи в команді.

ФОРМА ТА МЕТОДИ: «мозковий штурм», обговорення

МАТЕРІАЛИ: аркуші паперу, маркери

ОРІЕНТОВНИЙ ЧАС: 1 - 2 заняття на розсуд вчителя (результатом має бути вибрані назва, девіз і логотип групи)

ВСТУПНА ЧАСТИНА

На цьому занятті учитель пояснює учням, що група має бути впізнаваною для школи і громади. Тому необхідно створити для неї назву, девіз і логотип, які будуть потім фігурувати на всіх заходах, у пресі, документах.

ОСНОВНА ЧАСТИНА

1. **Учитель** пропонує шляхом мозкового штурму підібрати назву групи.

Різні варіанти фіксуються на дошці. Результат має задовольнити всіх учасників групи.

2. **Учитель** з групою досліджують поняття «девіз».

Слово *девіз* походить від народнолатинського *dīvido* - розподіляю, відрізняю, а *dīvīsa* з латинської - розпізнавальний знак.

Учні роблять свої припущення щодо значення слова «девіз». Приходять до висновку, що це короткий вислів або стисле формулювання провідної ідеї того, заради чого група працює, або вираз, який характеризує певні почуття групи.

Учитель пропонує учням розбитися на менші групи, щоб розробити девіз групи. Закінчивши вправу, кожна міні-група представляє свій варіант на обговорення. Результатом має бути девіз, який задовольнить усіх членів групи.

3. **Логотип** (дав.-гр. *λόγος* — слово, і *τύπος* — знак, відбиток) – це графічний або текстовий символ, який представляє якийсь конкретний суб'єкт або об'єкт, наприклад — населений пункт, компанію, організацію, приватну особу або продукт.

Учитель ставить запитання:

- Які логотипи і яких торгових марок ви можете пригадати?

Учні згадують логотипи Кока-коли, BMW, Apple, Mercedes-Benz і т.п. Учитель показує фотографії логотипів деяких відомих фірм, а потім пропонує учням створити власний логотип.

Учні працюють у попередніх групах над створенням варіантів логотипу на аркушах паперу. Закінчивши вправу, кожна міні-група представляє свій варіант. Учні мають дійти згоди і вибрати той варіант логотипу, якій задовольнить усіх членів групи.

3.3 РОЗПОДІЛ СИЛ ТА ВПЛИВІВ

МЕТА. Розвинути в учнів навички аналізу, надати їм універсальний інструментарій для аналізу взаємовідносин між сторонами, які мають вплив на проблему.

ФОРМА ТА МЕТОДИ: «мозковий штурм», обговорення.

МАТЕРІАЛИ: дошка або великий аркуш паперу та маркери.

ОРІЄНТОВНИЙ ЧАС: 45 хвилин.

ВСТУПНА ЧАСТИНА

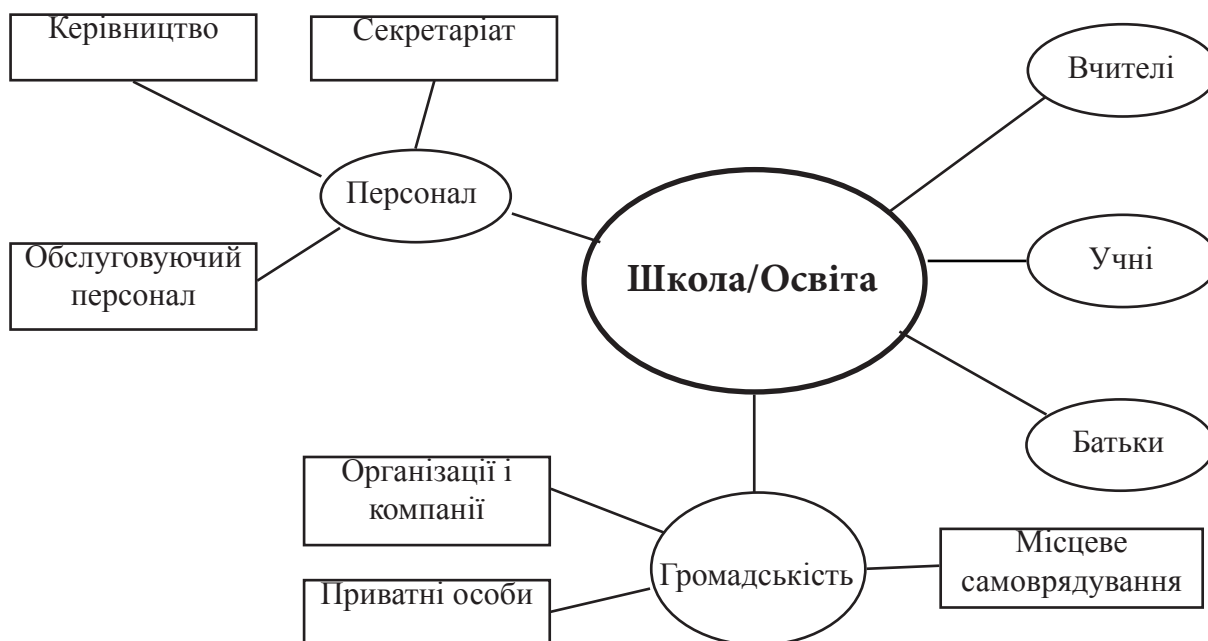
Учитель повідомляє:

Починаючи працювати над вирішенням проблеми, ви повинні усвідомити, хто є тими особами чи організаціями, які так чи інакше впливають на цю проблему або мають з нею зв'язок. Ці зацікавлені сторони називають *стекхолдерами* (від англійського слова stakeholder – зацікавлена сторона). Стекхолдерами можуть бути державні та недержавні установи, місцеві органи самоврядування, приватні особи, представники бізнесу тощо.

Учитель наводить приклад розподілення сил і впливів у школі й разом з учнями малює на дошці мапу, починаючи з центрального кола – проблема/школа, і по черзі додає нових стекхолдерів.

ОСНОВНА ЧАСТИНА

Учитель пропонує групі зробити «мозковий штурм».

Хто є сторонами, котрі так чи інакше впливають або можуть впливати на проблему, яку група хоче вирішити? Відповідаючи на питання, група складає мапу.

Крок 1. У центрі аркуша ватману або дошки учитель чи хтось з учасників малює коло, в якому позначає проблему або ціль проекту.

Крок 2. Група визначає ключові інституції та особи, пов'язані з проблемою, і розміщає їх в колах або прямокутниках навколо центрального кола. Група також уміщує себе на мапі, тому що, намагаючись вирішити проблему, вона стає частиною ситуації і теж може мати контакти та зв'язки, які допоможуть у вирішенні проблеми.

Крок 3. Наступним кроком є визначення відносин між усіма стекхолдерами, які можуть впливати на вирішення проблеми. Для цього група малює лінії, що з'єднують осіб і установи, пов'язані між собою.

Крок 4. Тепер група може зробити аналіз впливів, відповідаючи на питання:

- Які особи та інституції пов'язані з проблемою та/або ціллю проекту чи акції?
- Як ці стекхолдери пов'язані між собою?
- На які особи й організації варто впливати задля досягнення мети і хто може це зробити?

Працюючи над мапою, групі необхідно мати на увазі:

- *Інтереси:* які інтереси переслідує кожна зацікавлена сторона?
- *Влада:* яку владу (силу, впливи) мають стекхолдери і яка влада (сила, впливи) потрібна для досягнення цілей групи?
- *Правила:* як взаємодіяти з різними зацікавленими сторонами?

Наочне зображення розподілу впливів дає команді більш глибоке розуміння проблеми, забезпечуючи візуальне уявлення зв'язків між собою зацікавлених сторін, допомагає ідентифікувати людей та організації, з якими вони мають працювати задля досягнення мети проекту.

Ця вправа дуже корисна для створення стратегічного плану дій.

3.4 ПЛАН ДІЙ І ВТІЛЕННЯ ІДЕЇ

МЕТА. Розвинути в учнів навички аналізу, критичного мислення, проектної діяльності. Формувати громадянську позицію.

ФОРМА ТА МЕТОДИ: «мозковий штурм», обговорення.

МАТЕРІАЛИ: аркуші паперу, маркери, класна дошка

ОРІЕНТОВНИЙ ЧАС: ця вправа потребує декількох занять.

ОСНОВНА ЧАСТИНА

1. Перед розробкою плану дій та його виконанням, учитель пропонує групі з'ясувати, що означає робота в команді.

Учитель запитує:

Що змушує нас співпрацювати і працювати в команді?

Учні пропонують варіанти. Деякі варіанти учитель підказує. Група складає, наприклад, такий перелік.

- Ясні цілі і завдання
- Поділ влади і відповідальності
- Ефективне лідерство
- Достатньо часу і майстерний менеджмент в умовах нестачі часу
- Кожен член команди відданий загальній справі
- Готовність робити відповідальний вибір і брати на себе ризики
- Конфлікт, який управляється творчо
- Кваліфікований процес
- Терпіння.

2. Спираючись на мапу розподілення сил і впливів, група розробляє план дій для виконання свого проекту або проведення акції. Учитель лише направляє учнів, жодним чином не нав'язуючи свої думки.

- 1) Група чітко формулює проблему, яку вона намагається вирішити. Тобто, розробляючи свій проект або акцію, що саме група хоче змінити на краще?
- 2) Вирішує і формулює, якого результату вона прагне досягти.
- 3) Розбиває виконання своєї задачі на якомога дрібніші кроки, які вони мають зробити задля досягнення результату.
- 4) Група розписує кожний крок, відповідаючи на запитання:
 - Які конкретні терміни виконання цього кроку?
 - Які ресурси для цього необхідні?

5) Група призначає виконавців та відповідальних за кожний крок.

Все, до чого група дійшла, має бути записано на папері або в ноутбук.

Тепер група приступає до втілення власної ідеї відповідно до розробленого плану дій.

3.5 КОМУНІКАЦІЯ З ВЕЛИКИМ СВІТОМ

МЕТА. Надати учням знання в галузі PR.

ФОРМА ТА МЕТОДИ: рольова гра.

МАТЕРІАЛИ: Не потребує.

ОРІЕНТОВНИЙ ЧАС: два заняття по 45 хвилин.

ОСНОВНА ЧАСТИНА

Учитель розповідає:

Громада, шкільна або місцева, на благо якої група проводить свій проєкт/акцію, має знати, що робить група і яких результатів досягає. Від того, який імідж група має, залежить її репутація і, в кінцевому рахунку, доступ до ресурсів у майбутньому.

Завдання по створенню сприятливого образу (іміджу) групи в очах громадськості має назву «зв'язки з громадськістю».

Зв'язки з громадськістю (англ. public relations, PR) - це діяльність, спрямована на зміну переконань, ставлення, думок та поведінки різних груп людей (цільових груп) стосовно компанії, її продуктів, послуг, а також конкретних проблем, ідей та дій.

В контексті роботи групи PR - це комплекс дій, спрямований на встановлення гарних відносин і взаєморозуміння між групою та її аудиторією, від яких залежить репутація групи та завойовується підтримка з боку громади.

1. Тепер, коли група готова провести свою акцію або захід в рамках проекту, необхідно повідомити про це громаду і запросити пресу задля її висвітлення широкій аудиторії. Для цього необхідно скласти **прес-анонс** і розповсюдити його для місцевої преси. У ньому потрібно чітко зазначити час, місце події, її мету та зміст. Особливу увагу в прес-анонсі слід приділити умовам роботи преси, вказавши організаційно-технічні деталі роботи журналістів. Це зазвичай указують наприкінці прес-анонсу. Наприклад: «Вхід для преси – вільний» або «Місця для журналістів – 2-й ряд сесійної зали». Готовий прес-анонс надсилають до редакцій місцевих ЗМІ, інформаційним агенціям, до інтернет-порталів, що мають власні «стрічки новин». Учитель пропонує групі написати прес-анонс майбутнього заходу.

2. Прес-реліз

Прес-реліз пишуть і розповсюджують тоді, коли виникає нагальна потреба оперативно й широко поінформувати громаду через ЗМІ щодо певної події, новини, тощо. Типовий прес-реліз складається з таких елементів:

- заголовок (розлоге речення, що розкриває суть прес-релізу);
- перший абзац або так званий «лідер-абзац» (3-4 речення, які стисло передають основний зміст події);
- виклад події (деталі та обставини події подають, починаючи від головних і поступово переходячи до другорядних; викладати їх потрібно так, щоб редактор за потреби міг скоротити матеріал саме з кінця).

Оптимальний обсяг прес-релізу - одна-півтори сторінки, максимальний - дві сторінки. Решту інформації можна викласти у вигляді окремого додатка до прес-релізу.

Група складає прес-реліз, щоб поінформувати громаду про проведення заходу.

3. Однією з найпоширеніших форм взаємодії зі ЗМІ є проведення прес-конференції.

Прес-конференція - це спеціальний захід, який проводять для того, щоб поширити важливу інформацію одночасно у багатьох ЗМІ. Організація прес-конференції передбачає кілька етапів.

а) Підготовчий етап. Він охоплює:

- вибір дати, часу та місця проведення;
- надсилання запрошень на прес-конференцію за 5-10 днів до її проведення;
- реєстрацію журналістів та інших учасників;
- підготовку і роздачу прес-пакета (інформаційної добірки матеріалів).

Прес-пакет містить такі матеріали:

- прес-реліз;
- факт-лист (одна сторінка відомостей про групу/організацію, її адреса та номери телефонів);
- ілюстративні та додаткові матеріали.

б) Основний етап відбувається у такій послідовності:

- Відкриття прес-конференції модератором, який лаконічно окреслює проблему, ознайомлює учасників із регламентом та представляє доповідача. Варто висвітлювати одну-дві (але в жодному разі не більше) основні теми/події/новини. Оптимальна кількість доповідачів - одна-дві особи.
- Промова доповідача (3-4 хв.), яка присвячена основним аспектам. До-

- датково він матиме потім 30-35 хв. на спілкування із журналістами.
- Обговорення доповіді (запитання журналістів та відповіді на них).
 - Питання (10 хв.)
 - Підбиття підсумків модератором.
 - Неформальне спілкування.

в) Аналіз результатів (формування банку даних, збір інформації про публікації у пресі за результатами прес-конференції тощо).

Учитель пропонує групі «програти» захід «Проведення прес-конференції», скориставшись наведеною інструкцією, для того, щоб підготуватися до проведення реальної прес-конференції.

4

частина

МЕДІАБЕЗПЕКА

Засоби масової інформації завжди відігравали потужну роль у суспільстві, і розуміння «мови медіа» було запорукою особистої та суспільної безпеки. Ознакою сьогодення є посилення патогенного впливу медіа на аудиторію. Адже сучасні ЗМІ здатні формувати картину світу, впливати на масову свідомість, корегувати суспільну думку. Дедалі більше вони моделюють реальність та пропонують «свій» порядок денний (гіперреальність). Деструктивна роль медіа полягає в тому, що вони здатні роз'єднувати суспільство, маніпулювати інформацією та її сприйняттям, вести інформаційні війни, розпалювати ворожнечу, створювати міфи та формувати стереотипи масової свідомості.

Гібридні війни стали медійним ноу-хау, бо дедалі частіше розпалюються та ведуться у медіасередовищі та за підтримки медіа. Зброєю в цих війнах стають пропаганда, маніпулятивні тактики, фейкові новини, агресія (що реалізується у ЗМІ на вербальному, візуальному, тематичному рівнях). Разом із тим, ЗМІ втрачають незалежність під тиском зовнішньої та внутрішньої цензури. Усе це є серйозними викликами для стабільності соціуму, ефективного розвитку та миробудівництва. Єдиним інструментом протидії цим викликам є медіаграмотність кожного окремого громадянина та суспільства в цілому. Прищеплення навичок розпізнавання маніпуляцій та неякісної інформації, виховання критичного мислення, подолання шаблонів, стереотипів, сформованих сучасними ЗМІ, є майже єдиним запобіжним механізмом. На уроках з медіаграмотності, які сьогодні практикує середня школа, можна доволі успішно вирішувати ці завдання.

4.1 АГРЕСІЯ ТА МОВА ВОРОЖНЕЧІ У ЗМІ: СПОСОБИ СПРОТИВУ

МЕТА. Виховати навички критичного мислення, навчити розрізняти прояви агресії та патогенний контент у мас-медіа.

ФОРМА ТА МЕТОДИ: лекція, групова дискусія, обговорення.

МАТЕРІАЛИ: слайди, фото.

ОРІЕНТОВНИЙ ЧАС: 45 хвилин.

ПЕРЕБІГ ЗАНЯТТЯ

ВСТУПНА ЧАСТИНА

За бажанням учителя можна процитувати статтю, відеосюжет, висловлення у соціальних мережах тощо з використанням агресивної лексики чи негативного ставлення автора матеріалу до висвітлюваної події/явища.

ОСНОВНА ЧАСТИНА

1. Учитель пояснює класу ключові поняття уроку.

а) *розповідає*, що агресія у ЗМІ реалізується на візуальному, тематичному та підтекстовому рівнях.

б) *пояснює*, що **мова ворожнечі** (hate speech – мова ненависті, насилля) – це висловлення різко негативного ставлення до «опонентів» — носіїв іншої системи релігійних, національних, культурних або інших специфічних, субкультурних цінностей. Лексика, що демонструє агресію та розпалює ворожнечу до певної групи/особи (з причини її приналежності до цієї групи).

Ситуації, які охоплює мова ворожнечі (з якою метою застосовується):

- розпалювання расової ненависті;
 - розпалювання ненависті з релігійних міркувань;
 - розпалювання інших видів ненависті, викликаних нетерпимістю, «які виявляються у формі агресивного націоналізму та етноцентризму».
- в) *конкретизує*, що маркерами мови ненависті є:
- навішування ярликів (біженці-сепаратисти, укропи, колоради, бендерівці, ватники, тітушки, нацики, дармоїди, інваліди, каліки, чорні, чорномазі і т. ін.);
 - звинувачення певної етнічної/релігійної групи у негативному впливі на суспільство;
 - протиставлення «свої - чужі», «ми - вони»;
 - створення образу ворога;
 - негативна стереотипізація;
 - образлива оцінка групи / представника цієї групи;
 - пряма оцінність у мові журналістів, які підміняють об'єктивне інформування, дають оцінку та коментар замість факту;
 - дезінформація, використання так званих «фейків».

г) *зауважує*, що інструментами вербальної агресії є: знижена та інвективна лексика, кримінальний сленг, аргі; експресивно негативні вирази, що містять оцінку рис людини, її дій; зоосемантичні метафори; слова і вислови, які позначають антисуспільну діяльність; антисоціальні та антигуманістичні заклики.

2. Групова дискусія, обговорення.

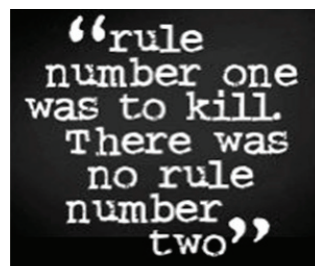
Учитель пропонує розглянути наслідки агресії у ЗМІ на прикладі трагедії у Руанді: розпалення ворожнечі, а згодом – кривавої різанини між племенами тутсі і пату було здійснено засобами радіо. Застосовано безпрецедентну за своєю агресивністю маніпуляцію суспільною думкою: медіа (радіо «Тисяча пагорбів») вживало жорстку риторику, методично створювало образ ворога, що сприяло звироднінню опонентів (через використання зоосемантичної лексики до представників ворожого племені, приниження їх людської гідності), а згодом уже лунали неприховані заклики до вбивства.

Радіотексти:

Всі, хто нас слухає! Піднімайтеся на боротьбу за нашу Руанду... Беріться за ту зброю, яка у вас є: в кого є стріли – беріть стріли, у кого є списи – беріть списи... Беріть свої звичні інструменти. Ми всі мусимо воювати із тутсі; ми повинні покінчити з ними, знищити їх, стерти з лиця землі... Для них не має знайтися прихистку, їм нікуди тікати.

Заклики:

Правило № 1 – убивай! Іншого правила немає!

Наслідки:

Сотні тисяч тутсі рятувалися втечею з Руанди. За різними підрахунками, загинуло від 500 до 1 млн. людей. 250 тисяч жінок і дівчат зґвалтовано. Безліч людей інфіковано СНІДом.

3. Мозковий штурм.

На базі отриманих відомостей учням пропонується висловитися, навести приклади медіа-текстів та інших проявів агресії, які їм траплялися в медіасередовищі, запропонувати ідеї, як можна уникнути мови ворожнечі.

ЗАКЛЮЧНА ЧАСТИНА

На фінальному етапі уроку учням пропонується оцінити, чи не використовують вони самі у повсякденні лексику, котру можна віднести до мови ненависті. Дати оцінку цим проявам агресії у шкільному колективі, маркувати такі вирази як насильницькі, а отже неприпустимі, відшукати замітники. Зняти гостроту дискусії шляхом пояснень вчителя та обговорення у класі.

4.2 «КИШЕНЬКОВА ГАЗЕТА» ПАНА СПРУТСА

МЕТА. Виховати навички критичної оцінки медіа-контенту, розпізнавання маніпулятивних технологій, використаних ЗМІ. Навчити розрізняти незалежну та заангажовану пресу, якісний та патогенний контент у медіа.

ФОРМА ТА МЕТОДИ: лекція, «мозковий штурм», обговорення.

МАТЕРІАЛИ: слайди, відеоролики, телевізійні сюжети.

ОРІЄНТОВНИЙ ЧАС: 3 заняття по 45 хвилин.

ПЕРЕБІГ ЗАНЯТТЯ

ВСТУПНА ЧАСТИНА

Для активізації дискусії учитель показує класу фрагмент з мультфільму «Незнайка на Місяці»:

Кабінет пана Спрутса, магната Місячного міста. У нього «на ковдрі» звітує редактор газети.

Спрутс: *Хто помістив у газеті, яка друкується на мої гроші і яку ви редагуєте, цю негідну замітку, що мої хімічні заводи начебто – начебто!? – отруюють повітря над нашим улюбленим Місячним містом?*

Валяючись у ногах магната та плачучи, головний редактор: Так, це жахливий прорахунок, недогляд, я вбитий. Це непорозуміння, пане Спрутс, недосвідчена журналістка... Це страшна помилка!

Спрутс: *І ви хочете залишитися редактором моєї газети?!*

Редактор: *Пане Спрутс, благаю!*

Далі події відбуваються у редакції.

Редактор: *Геть із газети і ніколи більше не наближуйся до редакції!*

Журналістка: *Я тільки хотіла, щоб повітря стало чистішим....*

Журналістку звільнено, в ефірі місцевого телеканалу виходить спростування щодо публікації. Журналісти вибачаються перед медіамагнатом паном Спрутсом. Медіавласник задоволений результатом.

ОСНОВНА ЧАСТИНА

1. Групова дискусія, обговорення.

Після перегляду вчитель пропонує учням оцінити дії та вчинки дійових осіб мультфільму та фокусує увагу на проблемі ангажованих медіа, говорить про явища цензури, тиску на редакційні колективи з боку власника, вживання маніпулятивних тактик у медіа з метою формування потрібної думки у громадськості.

2. Далі учитель знайомить учнів із ключовими поняттями уроку:

а) **розповідає**, що сучасні ЗМІ здатні: формувати картину світу, пропонувати порядок денний, об'єднувати та роз'єднувати суспільство, маніпулювати інформацією та її сприйняттям, здійснювати пропаганду (спосіб життя, поведінки), вести інформаційні війни, розпалювати ворожнечу, здійснювати агресію (візуальну, тематичну, підтекстову), створювати міфи та формувати стереотипи.

б) **пояснює**, за якими ознаками розпізнати маніпуляції в ЗМІ:

- Драматизація повідомлень (музикою, інтонацією, експресією ведучих)
- Оцінки з вуст журналіста
- Нагнітання негативу, психозу
- Порушення балансу
- Недосказаність
- Багато сцен насилля, крові
- Використання псевдо-експертів
- Відсутність /надмірність критики
- Використання агресивної лексики (мови ворожнечі)
- Відволікання уваги (скандали, плітки, фейки)
- Судження замість фактів.

в) **зауважує**, як мали б поводитись ЗМІ (котрі прагнуть бути якісними та незалежними):

- Дотримуватись професійних стандартів (об'єктивності, балансу, достовірності, точності тощо)
- Відмовлятися від патогенних агресивних текстів, шокуючої та шкідливої для суспільної моралі інформації
- Відмовлятися від будь-якої дискримінації
- Не виходити за межі фактів
- Не допускати «смакування» жорстокими сценами
- Відмовлятися від «джинси» (приховано замовних одновекторних матеріалів)
- Уникати етноцентризму
- Уникати фейків, ретельно перевіряти інформацію, подавати її збалансовано
- Ставитися до глядача з повагою.

г) **попереджає**, що аби не стати жертвою маніпуляцій, людина має займатися медіаосвітою, прагнути постійного підвищення власної медіаграмотності, вчитися критично мислити, позбавлятися шаблонів та стереотипів, цікавитися різними точками зору, розширювати світогляд, розвиватися та самовдосконалюватися.

3. Мозковий штурм, аналіз текстів.

Користуючись отриманими знаннями, учням пропонується проаналізувати медіа-тексти:

а) *«Психологи прогнозируют весной всплеск самоубийств» (Новости АТН)*

В условиях финансового кризиса психологи ожидают, что самоубийств станет больше уже с началом весны. Пик волны суицидов медики прогнозируют на осень этого года. И хотя по сравнению с другими областями, Харьковская считается более-менее благополучной в этом плане - у нас тоже ухудшится ситуация.

.....

Типичная многоэтажка на Салтовке. Таким самым типичным явлением для жителей спальных районов весной могут стать самоубийства - это прогноз психологов.

.....

Всем тем, кто обеспокоен состоянием своего кармана и взаимоотношениями в семье, психологи советуют обращаться к врачам самостоятельно, пока не поздно.....

Підказка для вчителя: У цьому тексті учні мають побачити експлуатацію суперечливої теми суїциду, висвітлення подробиць особистого життя, навіювання негативних асоціацій, створення небажаних паралелей, використання недоречних фігур мови та гри слів, створення атмосфери тиску та нагнітання.

«Все изменил один случай» (сайт Orsk.ru)

Парадный вход юношеской библиотеки, расположенной на улице Нефтяников, долгое время находился в аварийном состоянии. Использовать его запретили по нормам охраны труда и пожарной безопасности. По словам заведующей, за помощью она обращалась неоднократно, но результата не было. Все изменил один случай.

..... Депутат пришёл, увидел то, что творится вот такое безобразие, и решил помочь сделать нам крыльцо, - рассказывает директор библиотеки.

Этим депутатом оказался Курмамбай Кумакбаев. Несмотря на то, что библиотека не относится к его округу, остаться в стороне после увиденного народный избранник попросту не мог.

....Сказано — сделано! Вооружившись шпателем и молотком, депутат вместе с рабочими приступил к ремонту.

Підказка для вчителя: у цій статті учні мають розпізнати «джинсу» - замовний незбалансований однобічний матеріал, який, в порушення закону про рекламу, не марковано як «рекламний», а подано як звичайний інформаційний. У такому тексті робиться реклама депутату, який, вочевидь, робить «добру справу» заради самопіару.

в) **Фото з похорону «Караванського стрілка».** Учні мають пояснити, що «не так» із цим фотозвітом.

Підказка для вчителя: будь-який похорон – навіть скандальної особи (у даному випадку – чоловіка, який скоїв гучне вбивство в супермаркеті, а невдовзі й сам загинув при нез'ясованих обставинах) є небажаним матеріалом для публікації у ЗМІ як шокуючий, депресивний, шкідливий для уразливої категорії глядачів. Особливої критики заслуговує невинуватена поведінка журналістів на події та їх втручання в особистий простір діючих осіб: присутність фото- та телекамер біля гробу, простягнуті до родичів загиблого мікрофони в момент, коли ті знаходяться у скорботі та не здатні контролювати емоції (журналісти не мають права знімати та брати інтерв'ю у людей, котрі перебувають у стані афекту).

ЗАКЛЮЧНА ЧАСТИНА

По закінченню роботи учні мають зробити належні висновки, підсумувати отриманий на занятті досвід, за проханням вчителя ще раз перелічити основні типи маніпулятивних тактик та способи їх розпізнавання.

4.3 ТЕЛЕКАНАЛ МРІЇ

МЕТА. Стимулювати креативні здібності учнів та здатність до критичного мислення, розвинути навички проектної діяльності, навчити їх розрізняти дві моделі ЗМІ - незалежних та ангажованих та виступати з ініціативами по створенню ефективних медіа на захист суспільних інтересів.

ФОРМА ТА МЕТОДИ: лекція, «мозковий штурм», рольова гра, робота в групах, обговорення.

МАТЕРІАЛИ: аркуші паперу і маркери для груп, класна дошка, альбоми, фломастери.

ОРІЄНТОВНИЙ ЧАС: два заняття.

ПЕРЕБІГ ЗАНЯТТЯ

ВСТУПНА ЧАСТИНА

Учитель пояснює класу ключове поняття уроку, говорить про засади незалежного телемовлення.

Ідеальних телеканалів, які б були повністю незалежними, послуговувалися високими стандартами та працювали на захист суспільних інтересів, у світі не існує. Проте найбільш наближеною до ідеалу сьогодні вважається модель Суспільного мовлення (синоніми: громадське мовлення, суспільно-правове мовлення) — це різновид телерадіомовлення, що служить суспільству (або громадськості), відстоює пріоритети верховенства права та високої якості інформації, фінансується громадськістю та підзвітне йому, максимально захищене від зовнішніх впливів політиків та бізнесу.

ОСНОВНА ЧАСТИНА

1. Учитель пояснює основні засади діяльності телеканалу, який мав би працювати на захист суспільних інтересів, забезпечувати плюралізм думок, слідувати високим професійним стандартам якості інформації, враховувати би інтереси максимальної більшості глядачів.

- **універсальне спрямування програм**, тобто для всіх громадян однаковою мірою, незалежно від розміру їхніх доходів або приналежності до якоїсь групи (верстви)
- **різноманітність і виваженість** змісту, жанрів, груп глядачів та слухачів,
- **дистинктивність** — програми громадських мовників відрізняються від програм інших мовників кращою якістю, культурно-збагачуючим змістом та високим рівнем новацій тощо
- **незалежність мовників** від політичного та ринкового тиску.

Отже, громадське мовлення як високоякісний медіапродукт спрямоване на задоволення потреб всіх громадян суспільства незалежно від їхнього статусу та статків. При цьому, потребам меншин повинна приділятися особлива увага. Виконання згаданих вище функцій вимагає особливої моделі фінансування, яка б дозволяла дистанціюватися від державного та комерційного впливів, конкурувати з комерційними телестудіями. Таким видом фінансування, що найбільше відповідає зазначеним критеріям, вважається абонентська плата («license fee»). Так, наприклад, у Німеччині та Великобританії громадяни сплачують цей внесок в разі наявності у своєму помешканні відповідної апаратури (телевізора, радіо, комп'ютера), навіть якщо вони ці програми не споживають. Також існують змішані форми: абонплата + реклама, реклама+бюджетні надходження, реклама+абонплата+спонсорські кошти+гранти.

2. Далі вчитель схарактеризує складну ситуацію зі становленням суспільного мовлення в Україні, фокусуючи увагу на тому, що проблема залишається актуальною, адже хоча в державі де-юре створено Суспільний телеканал (UA: Перший), де-факто національний проект незалежного мовлення потребує вдосконалення.

Лекційний матеріал: Закон про суспільно-правове мовлення в Україні з 1997 року перебував у стані законодавчих та організаційних пропозицій, фахових та суспільних дискусій, розгляду Верховною Радою, схвалення та відхилення (2005 р.). Питання піднімалося неодноразово в депутатських колах та за ініціативи громадськості, 7 квітня 2015 року Президент України П. Порошенко підписав ухвалений у березні Верховною Радою закон про Суспільне мовлення. Цей день вважається днем народження Суспільного мовлення в Україні. Згідно з цим законом, «Національну суспільну телерадіокомпанію» створено на базі Національної телекомпанії України та Національного радіо та кількох регіональних ДТРК. Керувати Суспільним телебаченням має Наглядова рада, яку формують громадськість і політичні фракції ВРУ.

3. Мозковий штурм.

На базі отриманих відомостей учням пропонується спроектувати таке «ідеальне» з точки зору суспільних інтересів телебачення, обравши його тематичне спрямування, програмну політику, форму фінансування. Пропонується рольова гра «Телеканал мрії», в якій учні мають не лише спроектувати цікавий телеканал та наповнити його програмну сітку, а ще і, володіючи знаннями щодо професій та амплуа на телебаченні, розподілити між собою посадові обов'язки, ролі та амплуа – продюсерів, режисерів, сценаристів, авторів і ведучих окремих телепроектів, а також керівництва телеканалу.

4. Проведення рольової гри «Телеканал мрії».

Учитель об'єднує учнів у дві групи, пропонує розробити концепцію телеканалу, із назвою, логотипом, слоганом. Скласти програмну сітку, продумати сценарії окремих телепроектів майбутнього телеканалу, який би учням цікаво було дивитися та на якому хотілося би працювати.

Основні критерії: оригінальність, неповторність, нестандартне тематичне наповнення, висока якість програм, нові обличчя.

ЗАКЛЮЧНА ЧАСТИНА

По закінченню роботи групи презентують свої телеканали мрії, обґрунтовують обрані концепції, розподілені обов'язки та амплуа, обговорюють, з якими труднощами вони зіткнулися у створенні проектів.

4.4 «ПАСТКИ» В ІНТЕРНЕТІ

МЕТА. Акцентувати увагу на загрозах і небезпеках в інтернеті, навчити протидіяти маніпуляціям з боку медіа.

ФОРМА ТА МЕТОДИ: робота в групах, обговорення.

МАТЕРІАЛИ: анімаційний ролик, постери з правилами роботи в інтернеті.

ОРІЄНТОВНИЙ ЧАС: 45 хвилин

ПЕРЕБІГ ЗАНЯТТЯ

ВСТУПНА ЧАСТИНА

1. Проблемна ситуація

Учитель запитує:

- Яку ви дасте відповідь на повідомлення в соцмережі?

«Привіт! Мене звати С. Я хочу з тобою познайомитися. Мені 20 років. Я живу в Сполучених Штатах Америки. Я маю власну фірму. У мене свій двоповерховий будинок. Я збираюся відвідати Україну. Може ми зустрінемося? Надішли мені свою фотокартку та адресу».

Вчитель проводить бесіду з учнями і ставить запитання: а як правильно потрібно поставитись до цього листа?

ОСНОВНА ЧАСТИНА

1. Перегляд навчального відеоролика «Безпека в Інтернеті – просто!»
2. Правила поведінки та ризику інтернету

Учитель розповідає:

Як бачимо із відеоролика, в інтернеті є, звичайно ж, небезпека. Сьогодні немає засобів впізнання особи, з якою спілкуєшся, тому важко перевірити інформацію щодо співрозмовника. Є дуже багато випадків, коли себе видають за інших, приписуючи собі гарну зовнішність, риси вдачі, захоплення тощо. Подумайте, чи хотіли б ви спілкуватися з нещирою людиною? Питання безпеки даних проблемне. Комп'ютери, підключені до глобальної мережі, стають набагато вразливішими. І немає гарантії, що ваші дані не використовують інші. Тому варто пам'ятати правила, які допоможуть безпечно працювати й спілкуватися в інтернеті. Їх може бути більше чи менше. Але основне в них збігається.

Учні об'єднуються у п'ять груп. Кожній дається одне правило етикету в Інтернеті. Завдання – розкрити значення цього правила.

- Презентуй себе в мережі
- Дотримуйся кодексу етичної поведінки
- Спілкуйся в Інтернеті
- Протидій агресії в Інтернеті
- Будь відповідальним

Групам дається 5 хвили на обговорення, після чого кожна група представляє результати роботи. Учитель, якщо потрібно, дає коментарі щодо відповідей учнів.

Учитель показує класу заздалегідь заготовлені постери.

Презентуй себе в мережі

- Пам'ятай про «правило бабусі».
- Будь ввічливим, не відповідай агресією на агресію.
- Твій профіль у соціальних мережах для роботодавця може стати найкращим резюме.
- Контролюй доступ до своєї інформації.

Дотримуйся кодексу етичної поведінки

- Не чини аморальних дій.
- Насильство неприпустиме.
- Дотримуйся авторських прав.
- Не допускай розпалювання нетерпимості, нападків, чіплянь, погроз, образ, порушення конфіденційності чи розкриття особистої інформації.
- Не створюй недостовірної інформації.
- Не розміщуй небажаний або повторюваний зміст.

Спілкуйся в Інтернеті

- Ніщо не може дати 100%-ї гарантії, що онлайн-другу можна повністю довіряти.
- Найбезпечніше додавати в друзі тих, кого ти чи твої знайомі знаєте особисто.
- Попередь батьків або інших дорослих, якщо зустрічаєшся з онлайн-другом.
- Дуже важливо вміти сказати «ні» і покликати на допомогу.

Протидій агресії в Інтернеті

- Зрозумій причини гніву і заспокойся.
- Ігноруй випадки тролля.
- Заблокуй «кривдника», розкажи дорослим або звернися за підтримкою до модераторів сайту.
- Іноді тролінг переходить у цілеспрямоване цькування, або булінг. Жертвою булінгу може стати будь-який користувач мережі, незалежно від віку та статі. Тому не варто соромитися й мовчати, якщо ти потрапив у подібну ситуацію. Часто бездіяльність жертви і безкарність ще більше провокують агресора. Обов'язково звернися до дорослих!

Будь відповідальним

- Кажи або пиши тільки те, що зможеш сказати людині у вічі.
- Не вдавайся до анонімності для образи або обману.
- Публікуй фотографії інших людей тільки з їх дозволу.
- Уникай спілкування з агресором.
- Відповідай повним ігноруванням на випадки тролля і, якщо дозволяють налаштування, додай його в чорний список.

ЗАКЛЮЧНА ЧАСТИНА

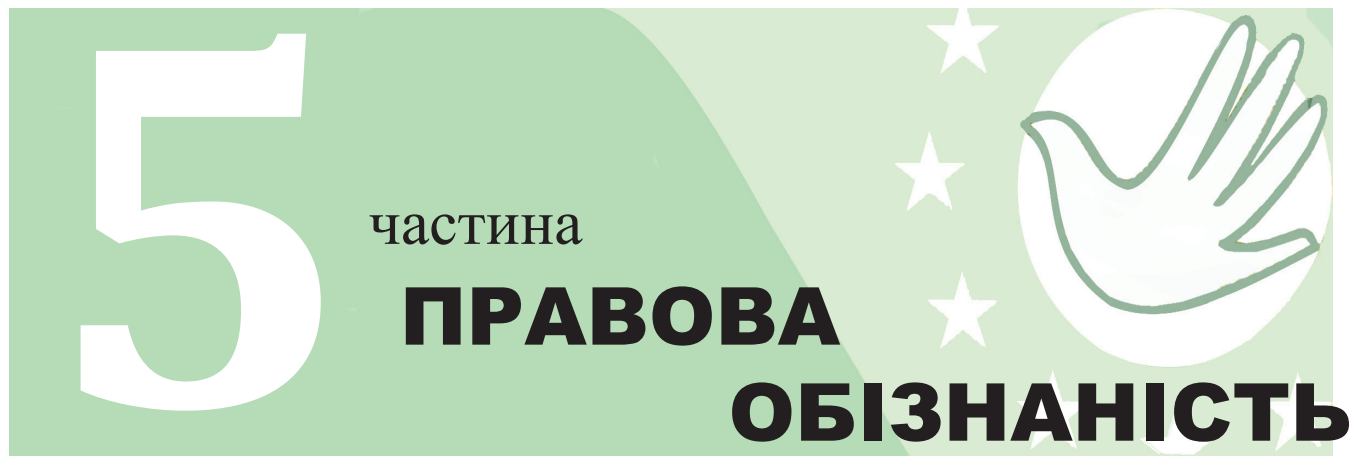
Учитель пропонує класу вибрати зі списку елементи, які не впливають на спілкування в Інтернеті.

• Увічливість • Одяг • Ставлення до життя • Тон голосу • Правотис • Хобі • Улюблена музика	• Вік • Стать • Вираз обличчя • Почуття гумору • Пози, жести • Риси обличчя • Запахи • Думки
--	--

5 частина

ПРАВОВА ОБІЗНАНІСТЬ

З появою Конвенції про права дитини, створеної у 1989 році, освіта в галузі миру та з прав людини набула нового значення. Цей тип освіти став розглядатися в якості одного з основних прав, які всі діти повинні мати.

Освіта в сфері захисту прав дітей та освіта в галузі миру тісно пов'язані між собою і доповнюють один одного: мир є основною умовою, без якої права не можуть бути реалізовані належним чином; у той же час, дотримання основних прав має важливе значення для забезпечення миру.

Освіта в галузі прав людини, зазвичай, уміщує вивчення положень Конституції України, міжнародно-правових актів, таких, як Загальна декларація прав людини та Конвенція про права дитини, а також інші нормативно-правові акти, які закріплюють основні права людини та гарантії їх реалізації.

Однак просто мати знання з прав людини недостатньо. Молодь повинна отримати стійкі навички того, як діяти у спосіб, який захищає їх власні права та не порушує права тих, хто їх оточує, дотримуючись обов'язків, які виникають поряд з правами, і розуміти наслідки порушень прав інших людей. Молода особистість повинна поважати закон та розуміти, чому це важливо в демократичному суспільстві, мати навички критичного мислення і знання, необхідні для розв'язання проблем ненасильницькими методами, вміти використовувати демократичні механізми для захисту своїх прав.

Отже, важливою складовою освіти в галузі миру є правова обізнаність молоді. Вона включає розуміння учнями особливостей відносин, які існують у повсякденному спілкуванні, а також виникають у разі порушення прав один одного. Вкрай важливою є необхідність донесення до молоді розуміння про невідворотність відповідальності за порушення прав та свобод інших осіб, а також про повагу до честі, гідності, права приватної власності та особисту недоторканність кожної людини.

Створення культури правової поведінки є передумовою для досягнення миру. Викладачі шкіл та місцеві громади мають докласти всіх зусиль, щоб забезпечити мирне співіснування молоді як в рамках шкільного процесу, так і на рівні громади. Це є обов'язком для кожного дорослого в суспільстві, особливо тих, хто бере участь у системі формальної освіти.

5.1 ПРАВА, СВОБОДИ ТА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ: ПРИНЦИП СТАДА ДИКОБРАЗІВ

МЕТА. Пояснити значущість і актуальність Декларації з прав людини. Сформувати шанобливе ставлення школярів до прав і свобод людини. Формувати громадянську позицію.

ФОРМА ТА МЕТОДИ: вивчення ситуацій, обговорення, рольова гра.

МАТЕРІАЛИ: дидактичні матеріали, текст Конституції України

ОРІЄНТОВНИЙ ЧАС: 45 хвилин

ПЕРЕБІГ ЗАНЯТТЯ

ВСТУПНА ЧАСТИНА

Учитель пропонує учням обговорити притчу.

В один холодний зимовий день стадо дикобразів лежало тісною купою, щоб зігріваючись разом, не замерзнути. Проте незабаром вони відчували уколи від голок одне одного. Потім, коли потреба зігрітися знову змусила їх присунутися ближче, вони знову відчували незручність. Так вони кидалися з однієї крайності в іншу, поки не лягли на оптимальній відстані одне від одного, за якої з найбільшою зручністю могли витримувати холод.

- У чому сенс притчі?

- Чому вона вчить?

- Якими мають бути стосунки між людьми?

- Чи завжди вдається людям знаходити таку «оптимальну відстань один від одного», щоб враховувати інтереси кожного?

ОСНОВНА ЧАСТИНА

Учитель пропонує класу серію завдань, які розкривають поняття «права людини» і його сенс.

1. Учитель роздає учням заздалегідь надруковане завдання, а потім клас обговорює його.

Уставте пропущені слова в текст. Запропонованих слів більше, ніж повинно бути. Слова можуть повторюватися.

Слід визнати очевидними такі істини:

Усі люди створені _____

Усі повинні бути _____ від народження

Усі наділені деякими невідчужуваними _____

Для забезпечення цих _____ засновані _____, що здійснюють справедливу владу.

Держава ж установлює _____, які спрямовані на захист людей і забезпечення загального добробуту

(Життя, право, свобода, необхідність, рівність, закон, правило, уряд)

2. Гра «Політ на повітряній кулі»

Учитель об'єднує клас у групи по 5-6 осіб і роздає кожній заздалегідь надруковане правило гри.

Ваша повітряна куля падає. Щоб урятуватися, вам необхідно залишити лише п'ять мішків, решту викинувши за борт. Усього в повітряній кулі 10 мішків з написами:

- право на освіту;
- право на житло;
- право на свободу слова;
- право на рівність перед законом;
- право на життя;
- право на громадянство;
- право на свободу думки і релігії;
- право на охорону здоров'я;
- право заснувати сім'ю (укласти шлюб);
- право на соціальне забезпечення.

(Висновок: із цього списку не можна вилучити жодного пункту, всі вони необхідні для повноцінного життя людини).

3. Робота з Конституцією України

Учитель організує обговорення:

- Чи є в Конституції розділ, який стосується прав та свобод громадян?
- Що таке обов'язки?
- Для чого вони передбачені в Конституції України?
- Як ви розумієте відповідальність людини і громадянина перед державою?
- Яким чином держава несе відповідальність перед людиною, громадянином?

4. Учитель пропонує класу обговорити, які із запропонованих висловлювань вони взяли б за епіграф до цього уроку.

- Більш важливих і менш важливих прав і свобод людини і громадянина не існує.
- Обов'язки настільки ж важливі для характеристики соціального статусу людини, як і права.
- Усі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах.
- Права людини реальні тільки у правовій державі.
- Без прав і свобод особистість позбавлена честі і гідності, приречена на вбоге, залежне існування.
- Інтереси особистості абсолютні, інтереси держави відносні.
- Кожна людина має обов'язки перед суспільством.
- Відстоюючи права, не можна забувати про обов'язки.
- Захищаючи свої права, треба вміти вчасно зупинитися і не перетворювати захист своїх порушених прав у спосіб помсти.

ЗАКЛЮЧНА ЧАСТИНА

Учитель підсумовує:

Права людини — це визнані і гарантовані державою можливості дій (правомочності) людини в описаній, зазначеній у законі сфері.

Свободи людини — сфери, галузі діяльності людини, в які держава не повинна втручатися.

Обов'язки — це заходи суспільно необхідної поведінки людини.

Права людини

- універсальні — належать усім людям в усіх ситуаціях;
- природні — належать людям від народження тільки тому, що вони люди;
- є невідчужуваними — не можна довільно позбавити цих прав.

Чим більше людей будуть знати про права людини і намагатимуться жити за принципами, які містять у собі ці права, тим більша ймовірність, що права людини стануть не просто ідеальною моделлю, але й реальністю.

5.2 ЗАХИСТ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ

МЕТА. Поінформувати учнів про способи захисту своїх прав та свобод, а також про органи, які здійснюють цю діяльність.

ФОРМА ТА МЕТОДИ: лекція, обговорення.

МАТЕРІАЛИ: постер з висловлюваннями

ОРІЄНТОВНИЙ ЧАС: 45 хвилин

ПЕРЕБІГ ЗАНЯТТЯ

ВСТУПНА ЧАСТИНА

Учитель пропонує учням поміркувати:

Наше суспільство не ідеальне. Які приклади порушень прав людини в Україні та у світі ви можете навести? Учні наводять приклади.

Так, права людини порушуються. Їх потрібно захищати. Для цього існують документи щодо захисту прав людини, прийняті в усьому світі.

Міжнародний рівень

- Міжнародний білль про права;
- Загальна декларація прав людини (1948 р.);
- Міжнародний пакт про громадянські і політичні права (1966 р.);
- Міжнародний пакт про соціальні, економічні та культурні права;

Європейський рівень - Європейська Конвенція про захист прав людини та основних свобод;

Державний рівень - Конституція України.

З документів виходить, що права людини, які не повинні обмежуватися ні за яких обставин, такі:

- на життя;
- на рівність у правах;
- на справедливий суд;
- на першу медичну допомогу;
- свободу від тортур;
- свободу від рабства.

Випадки, у яких допустимі обмеження прав людини з боку держави:

- національна безпека;
- економічний добробут країни;
- громадський порядок;
- життя і здоров'я людей;
- громадське здоров'я і моральність.

ОСНОВНА ЧАСТИНА

1. Учитель показує класу постер, на якому виписані наступні висловлювання:

Люди, «опинившись біля керма влади, почали порушувати права людини і чинити свавілля: вбивати неугодних, позбавляти власності тих, хто їх не влаштовував. Так народилося свавілля, що суперечить вихідному стану права» (Джон Локк).

«Поняття держави відповідає поняттю насильства. Поки є держава, немає волі...» (І. П. Луппол).

«У суспільстві завжди знаходилися люди, що йшли проти... тих, хто перебував при владі. Так розвивалося інакомислення, яке не влаштовувало тих, чії позиції піддавалися критиці. Тому влада завжди переслідувала інакомислячих. Надалі вони ставали організаторами правозахисного руху. Важливо зрозуміти,

що правозахисники «завжди готові прийти на допомогу тим, кого женуть (навіть якщо це люди не близькі за переконаннями). Головне — відстояти права особистості, захистити її гідність, сформулювати огиду... до будь-яких видів насильства».

Учитель пропонує класу попрацювати з текстами і дати відповіді на запитання:

- Чи згодні ви з думками авторів?
- У чому полягає небезпека у відносинах між владою і людиною?

Учитель розповідає, що захист прав людини здійснюють:

- суди;
- правозахисні організації;
- Уповноважений з прав людини;
- Європейський суд з прав людини;
- Інститут верховного комісара ООН з прав людини і справ біженців.

Уповноважений з прав людини, або омбудсмен, — людина, яку обирає Верховна Рада України для збирання інформації про порушення прав людини і сприяє тим, чиї права порушені.

2. Учитель показує класу постер, на якому виписані наступні ситуації:

- а) продавець у магазині «обважив» покупця;
- б) співробітник адміністрації міста образив громадянина, який прийшов до нього на прийом;
- в) поліцейський під час затримання підозрюваного завдав йому тяжких тілесних ушкоджень, які не відповідають характеру небезпеки з боку підозрюваного;
- г) брати побилися між собою і завдали каліцтва один одному;
- д) невідомі викрали з дачі майно;
- е) поліція затримала на вулиці підлітка і не повідомила його батькам про факт затримання;
- ж) в результаті сімейної сварки чоловік завдав побоїв дружині;
- з) вчитель на уроці назвав дитину «ідіотом»;
- і) хулігани відібрали на вулиці у дитини мобільний телефон.

Учні обговорюють:

- У яких із запропонованих ситуацій має місце порушення прав людини?
- Як можна захистити свої права?
- Які існують рівні захисту прав людини (приклади).

ЗАКЛЮЧНА ЧАСТИНА

Конституція України передбачає можливості здійснення громадянами дій, спрямованих на захист їхніх прав і свобод, такі, як:

- захищати своє життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань;
- об'єднуватися в політичні партії та громадські організації для здійснення і захисту своїх прав і свобод;
- проводити збори, мітинги, походи і демонстрації;
- направляти індивідуальні чи колективні письмові звернення до органів державної влади;
- захищати в суді свої права і свободи;
- звертатися за захистом своїх прав до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини;
- звертатися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних

установ або органів.

Конституція України чітко визначає систему органів та посадових осіб різних рівнів, які повинні захищати права і свободи людини і громадянина. Це: Президент України, Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, місцеві державні адміністрації, підсистема судів загальної юрисдикції та спеціалізованих судів, Конституційний Суд України, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, прокуратура, адвокатура, інші правоохоронні органи України.

5.3 ДИТЯЧИЙ БУЛІНГ

МЕТА. Учні дізнаються, що таке булінг, які його причини, наслідки, та отримують алгоритм дій у цьому випадку.

ФОРМА ТА МЕТОДИ: вивчення ситуацій, обговорення.

МАТЕРІАЛИ: заздалегідь надруковані ситуації

ОРІЕНТОВНИЙ ЧАС: 30 хвилин

ПЕРЕБІГ ЗАНЯТТЯ

ВСТУПНА ЧАСТИНА

Вчитель пропонує класу провести короткий мозковий штурм на тему «Що таке цькування?». Коли учні дійдуть до єдиного визначення цього явища та наведуть приклади, які вони знають, учитель підсумовує:

Цькування або булінг (англ. bullying) – прояв агресії з подальшим залякуванням особистості і появою можливості її повного підпорядкування собі і своїм інтересам. Така поведінка дає можливість людині самоствердитися за рахунок когось, заслужити собі загальний авторитет.

ОСНОВНА ЧАСТИНА

1. Рольова гра.

Учитель об'єднує клас у 3 групи і роздає кожній по одній заздалегідь надрукованій історії.

Історія 1 (за матеріалами ТСН).

Якось на уроці математики Таня невпевнено відповідала біля дошки. Вчителька тиснула на неї, підсміювалася з її невпевненості. Вигляд у дівчинки був пригнічений. Та ще й на перерві вона забруднила шоколадом комір білої блузки. У такому вигляді Таню хтось сфотографував і виклав знімок у соціальній мережі. Фото отримало рекордну кількість «вподобайок». За один день усі однокласники переглянули і поширили його, потім до них приєдналися інші школярі. Найбільші бешкетники класу навіть організували конкурс «Придумай назву».

Та соцмережами справа не обмежилася. Через тиждень про Таню, як їй здавалося, знала вся школа. За її спиною перешіптувалися, говорили в обличчя образливі прізвиська. З нею не віталися, ховали її портфель і зошити, ніхто не бажав сидіти за однією партою. Через два тижні на уроці математики, який проводила та сама вчителька, хтось вигукнув одне із прізвиськ. Вчителька сміялася разом з усіма.

Історія 2. Тарас розповів своєму другу Назарію про те, що деякі учні з їхньої школи чіпляються до нього. Назарій хотів йому допомогти і пішов з ними поговорити. Після цієї розмови вже обидва хлопці стали об'єктом знущань: над ними сміялися, ображали, штовхали, принизливо жартували. Друзі вирішили нікому нічого не говорити, оскільки боялися, що стане ще гірше.

Історія 3. Ірині 12 років. Вона не хоче ходити до школи, тому що її там, як їй здається, ніхто не любить. Група дітей з класу постійно ображає дівчину.

Однокласники кажуть, що батьки повинні соромитися своєї доньки. Краща подруга Ірини більше з нею не розмовляє, а навпаки дружить із кривдниками.

Групи мають 5 хвилин на вивчення ситуації, а потім по черзі презентують і разом з класом її обговорюють.

2. Обговорення.

Учитель пропонує класу висловитися з приводу цих випадків. Під час обговорення можуть бути поставлені наступні запитання:

- Які права людини порушувалися в кожному з цих випадків?
- Як, на вашу думку, відчуває себе той, хто є об'єктом знущання чи цькування?
- Чи винні самі жертви знущання чи цькування?
- Чому одні люди знущаються над іншими? Можливо, за допомогою нападок вони хочуть щось довести? Чи це пов'язано з прагненням влади?
- Чи вважаєте ви, що цькування є формою насильства?
- Якщо над вашим другом таємно знущаються, чи слід про це повідомляти старшим або представникам влади, навіть якщо друг поділився своєю проблемою «по секрету»?
- Що б ви зробили, якби стали об'єктом цькування?
- Чи слід карати людей, які займаються цькуванням? Як змусити їх припинити знущання?

ЗАКЛЮЧНА ЧАСТИНА

Люди, що влаштовують цькування, доволі часто не усвідомлюють, наскільки важко доводиться жертві. Можливо, вони вважають, що просто піддражнюють людину або розігрують її, і це «дуже смішно». Також, вони можуть заздрити людині або її зовнішності. Можливо, вони звикли бути в центрі уваги, і їм не подобається, що хтось виявився цікавішим за них, тому намагаються зачепити або дойняти. У них можуть бути проблеми вдома: коли спостерігають насильство або зневагу у своїй сім'ї, повторюють побачене. Відповідно почуваються ображеними і хочуть заподіяти біль іншим, аби люди відчули те саме. Можливо, вони вважають, що насильство є прийнятним і відповідним способом вирішити конфлікт чи змусити людей діяти.

У Статті 3 та Статті 68 Конституції України зазначено: «Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю, кожен зобов'язаний... не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей».

При знущанні чи цькуванні порушуються:

- Право на повагу людської гідності, що передбачає заборону застосування катувань або жорстокого поводження;
- Право на особисту недоторканність.

За порушення прав людини передбачена адміністративна, кримінальна або цивільно-правова відповідальність.

У випадку, коли дитина зіткнулася зі цькуванням, їй необхідно дотримуватися наступного порядку дій:

Крок 1. Визнати, що вона зіткнулася з серйозною проблемою.

Крок 2. Реально оцінити та проаналізувати ситуацію. Потрібно відповісти собі на запитання: чи заважає ця проблема жити або вчитися, чи потрібна підтримка сім'ї, професіоналів, друзів, узагалі будь-яких людей.

Крок 3. Звернутися за допомогою до професіонала, групи підтримки або сім'ї.

5.4 ДИТЯЧІ ЗАБАВИ З ДОРОСЛИМИ НАСЛІДКАМИ

МЕТА. Учні дізнаються, які вчинки є правопорушеннями та які види відповідальності та покарань існують.

ФОРМА ТА МЕТОДИ: вивчення ситуацій, дискусія, лекція.

МАТЕРІАЛИ: заздалегідь надруковані ситуації

ОРІЕНТОВНИЙ ЧАС: 45 хвилин

ПЕРЕБІГ ЗАНЯТТЯ

ВСТУПНА ЧАСТИНА

Учитель розповідає:

Недоліком правової свідомості окремих учнів є хибні уявлення про зміст правових норм. Деякі підлітки та молоді люди визнають наявність заборон, але неправильно уявляють собі їхню сутність, наслідки невиконання. Багато з них упевнені, що за правопорушення відповідають лише дорослі, а неповнолітні нібито звільняються від такої відповідальності. Вони мають сумнів у дієвості положення, що «незнання закону не звільняє від відповідальності тих, хто його порушує», нерідко не вміють зіставляти свої дії та вчинки з вимогами права. За необхідності давати правову оцінку конкретному правопорушенню, вони виходять з власних уявлень, що таке протиправне, що, як правило, ґрунтується не на знаннях конкретних положень закону, а передусім на відомих їм нормах моралі та звичках. Такі недоліки правової свідомості є однією з причин здійснення правопорушень неповнолітніми.

ОСНОВНА ЧАСТИНА

1. Учитель об'єднує клас у 3 групи і роздає кожній групі картку з однією з наведених нижче ситуацій.

Ситуація 1. Під час спілкування в інтернет-чаті 16-річний Тарас, використовуючи нецензурну лексику, образив свою співрозмовницю Катерину. На її зауваження він не реагував. Чи порушив Тарас громадський порядок? Чи може він бути притягнутий до відповідальності? Якщо так, то до якої відповідальності він може бути притягнутий?

Ситуація 2. Дев'ятикласники Андрій і Максим чекали дітей з початкових класів за рогом школи, відбирали у них гроші і говорили, якщо вони комусь розкажуть, їм буде дуже погано. Як можна класифікувати дії Андрія та Максима, як проступок, правопорушення чи злочин?

Ситуація 3. У кінотеатрі демонструвався фільм. Через півгодини після початку в залі з'явилася група хлопців і дівчат. Дивитися фільм стало неможливо: вигуки, коментарі, нецензурні вислови. Один із хлопців цієї компанії став чіплятися до дівчат і ображати їх. Хтось із глядачів зателефонував до поліції. Чи є дії хлопців правопорушенням? Чи можна за такі дії притягнути до відповідальності? Якщо так, то до якої відповідальності вони можуть бути притягнуті?

Групи мають 10 хвилин на обмірковування. Після цього по черзі представляють класу результати роботи. Учитель і клас обговорюють представлену ситуацію за наступними запитаннями:

- Чи є образи в Інтернеті правопорушенням?
- Які дії можна вважати протиправними?
- Які можуть бути види покарання за вчинення злочину?

2. Учитель робить висновки:

Тарас (ситуація 1) образив людину, отже, порушив громадський порядок і може бути притягнутий до адміністративної відповідальності.

Андрій та Максим (ситуація 2) дійсно вчинили злочин. Їхні дії дійсно протизаконні. Вони вчинили вимагання – злочин, передбачений ст. 189 Кримінального Кодексу України.

Хлопці у ситуації 3 порушили громадський порядок і можуть бути притягнуті до адміністративної відповідальності. «Дрібне хуліганство, тобто нецензурна лайка в громадських місцях, образливе чіпляння до громадян та інші подібні дії, що порушують громадський порядок і спокій громадян (ст. 173 Кодексу про адміністративні правопорушення).

ЗАКЛЮЧНА ЧАСТИНА

Законодавство України охоплює різні галузі права. Серед них важливе місце належить конституційному праву, норми якого регулюють найважливіші суспільні відносини, що закріплюють основи організації суспільства і правового становища особи, державного устрою, це і знаходить своє відображення в Конституції України, яка є Основним Законом держави.

Адміністративне право регулює організацію і діяльність апарату державного управління. Норми адміністративного права охоплюють санітарні, протипожежні правила, а також правила дорожнього руху, користування транспортом, поведінки в громадських місцях, військового обліку та багато інших, що регулюють діяльність різних установ, їхніх працівників, поведінку громадян. Якщо людина порушує встановлені правила, її вважають правопорушником і накладають на неї адміністративне стягнення. Адміністративній відповідальності підлягають особи, які досягли на момент вчинення адміністративного правопорушення шістнадцятирічного віку.

Відносини між людьми, громадянами й організаціями, між самими організаціями регулюються нормами цивільного права, що покладає певні обов'язки і надає права громадянам і організаціям. Діти, як і дорослі, вважаються правоздатними, можуть мати майно, яке їм дісталось у спадок, можуть бути авторами вірша чи оповідання тощо. Щоправда, не кожна правоздатна особа може самостійно здійснювати свої права. Оскільки здатність діяти розумно, правильно розпоряджатися своїм майном, брати на себе певні обов'язки людина набуває у відповідному віці, закон визначає поняття «цивільна дієздатність» та встановлює її межі (до 14 років – часткова дієздатність, 14-18 – неповна дієздатність, 18 років – повна дієздатність).

У Кримінальному Кодексі України описані всі види злочинів, за які передбачена кримінальна відповідальність. Кримінальна відповідальність настає з чотирнадцяти років: умисне вбивство (ст.ст. 115-117), умисне тяжке тілесне ушкодження (ст. 121, ч. 3 ст. 345, 346, 350, 377, 398), грабіж (ст.ст. 186, 262, 308), розбій (ст. 187, ч. 3 ст.ст. 262, 308) та інші. За всі інші злочини кримінальна відповідальність настає з 16 років.

5.5 ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ НЕПОВНОЛІТНІХ

МЕТА. Виховувати навички правової культури учнів, сприяти формуванню негативного ставлення до правопорушень і шанобливого – до закону й правоохоронних органів.

ФОРМА ТА МЕТОДИ: обговорення, вивчення ситуації, робота в групах, дослідницька діяльність, відпрацьовування навичок аргументувати й відстоювати своє бачення вирішення проблем.

МАТЕРІАЛИ: не потрібні

ОРІЕНТОВНИЙ ЧАС: 45 хвилин

ПЕРЕБІГ ЗАНЯТТЯ

ВСТУПНА ЧАСТИНА

Учитель розповідає або зачитує ситуацію.

На уроці фізкультури Сашко посварився з однокласниками. У результаті шестеро хлопців витягли його зі спортзалу на танок школи. Андрій запропонував кинути Сашка в куці. Максим та Ігор відійшли вбік, решта хлопців схопили Сашка за руки й ноги і стали розгойдувати. Усі голосно сміялися. У цей час у вікно виглянув учитель, і Андрій сказав: «Давайте закінчувати. Незабаром історія». Сашка ще раз гойдували і кинули в куці, а самі пішли переодягатися. На урок історії Сашко не прийшов. Наприкінці уроку до класу увійшов класний керівник і повідомив, що Сашко з переломами обох ніг і струсом мозку доставлений до лікарні.

ОСНОВНА ЧАСТИНА

Учитель пропонує класу обговорити наступні питання:

- Як ви думаєте, що відчував кожний учасник інциденту?
- Чи вчинили злочин Максим та Ігор?
- Яким, на вашу думку, має бути покарання для інших учасників інциденту?
- Чи можна даний вчинок назвати злочином? Чому?
- Які ознаки злочину містить даний учинок?

Учитель запитує:

- Як би ви вчинили на місці однокласників Сашка?

- Чи є в хлопців вихід із даної ситуації?

Учитель пропонує класу об'єднатися в групи по 4-5 осіб роздає кожній групі таблицю і просить заповнити її від імені учасників історії.

треба допомогти правоохоронним органам

позитивні наслідки	негативні наслідки
1	1
2	2
3	3

не треба допомагати правоохоронним органам

позитивні наслідки	негативні наслідки
1	1
2	2
3	3

Кожен варіант таблиці можуть заповнювати у декількох групах. Це стане у нагоді під час обговорення питань.

Учитель систематизує й підсумовує те, до чого дійшли учні.

ЗАКЛЮЧНА ЧАСТИНА

Будь-яка людина – літня, молода або підліткового віку – відповідальна за себе, за свої слова та дії. Незнання законів нікого не звільняє від юридичної відповідальності. У Кримінальному Кодексі України описані всі види злочинів, за які передбачена кримінальна відповідальність. У цьому процесі важливе значення має вік. Дитина, молодша за 14 років, не може бути притягнута до кримінальної відповідальності і засуджена за вчинення злочину. Закон вважає, що до 14 років дитина ще недостатньо відповідальна за свої вчинки. За неї відповідають батьки.

Ст.22 Кримінального Кодексу України містить вичерпний перелік злочинів, за які кримінальна відповідальність настає з чотирнадцяти років: умисне вбивство (ст. ст. 115-117), умисне тяжке тілесне ушкодження (ст. 121, ч. 3 ст. 345, 346, 350, 377, 398), грабіж (ст. ст. 186, 262, 308), розбій (ст. 187, ч. 3 ст. ст. 262, 308) тощо. За всі інші злочини відповідальність настає тільки з 16 років.

Стаття 98 Кримінального Кодексу України передбачає, що до неповнолітніх, визнаних судом винними у вчиненні злочину, можуть бути застосовані такі основні види покарань:

- 1) штраф;
- 2) громадські роботи;
- 3) виправні роботи;
- 4) арешт;
- 5) позбавлення волі на певний термін.

Санкції за їх вчинення є досить диференційованими, зокре́ма серед злочинів, що належать до середньої тяжкості, санкції складають від 2 до 5 років, серед тяжких злочинів вони є досить великими і коливаються у межах від 5 до 10 років, особливо тяжких злочинів — від 10 років позбавлення волі.

ДОДАТОК

У цьому розділі додаються самостійні ігри та вправи (психологічні, інтегративні, мотиваційні) для використання на всіх інших заняттях, за вільним вибором учителя-організатора, зокрема вони будуть корисні у темі подолання конфліктів у молодіжних колективах. Мета ігор та вправ: сформуванню уявлення про природу конфліктів та шляхи виходу з них, створити позитивний емоційний фон спілкування у класі чи групі, навчити підлітків доброзичливості та розумінню у стосунках, розвинути чуйність, спостережливість, уважність, сприяти згуртуванню колективу.

РОЗІГРІВ, ЗАЛУЧЕННЯ, МОТИВАЦІЯ

1. Вправа «Горіхи»

Кожному в групі надається грецький горіх. Потрібно уважно його оглянути, роздивитись, запам'ятати деталі. Потім горіхи складаються разом і перемішуються (для ускладнення можна додати ще горіхів). Кожен із учасників повинен знайти свій горіх. Більш складний варіант – те саме із заплученими очима. Після цього кожен по колу має відповісти, як він визначив свій горіх з решти. Педагог акцентує увагу, що спочатку всі люди здаються однаковими, але насправді всі вони дуже різні. І часто за жорсткою, непривабливою оболонкою ховається ніжна, тонка, уразлива натура.

2. «Сосуд очікування» (оцінка очікувань учасників від заняття)

На початку заняття кожному учаснику видаються папірці (одного кольору) — по 2-3. Вчитель пропонує на кожному аркуші написати по одному очікуванню від заняття. Коли очікування написані, учитель просить учасників поки залишити (відкласти) папірці. Ведучий також має запитати в процесі заняття, кому потрібні додаткові аркуші для фіксації незапланованих очікувань. Таким бажаним видаються аркуші іншого кольору. У кінці заняття відбувається «наповнення сосуду». Учасники обирають, де розмістити свої аркуші: всередині сосуду чи зовні (те, що втілилося – не втілилося), зверху чи знизу (в залежності від значимості очікування). Результати підсумовуються групою.

3. Вправа-привітання «Мені подобається твій...» (підготовка до роботи, створення комфортної атмосфери співпраці)

Учасники сідають у коло, кожен має сказати іншому члену групи речення про зовнішність, рису характеру, поведінку у форматі: «(ім'я)... мені подобається твій (твоя)...». Далі вчитель організує рефлексію: Як ви почувалися, коли говорили приємні слова іншим? А коли чули приємне на свою адресу?

ОСНОВНИЙ БЛОК

1. Психологічна гра «Схожі- різні» (створення доброзичливої атмосфери в класі)

Обладнання: У кожного учасника паперове серце, виготовлене заздалегідь.

Вчитель просить учнів стати у два кола – зовнішнє та внутрішнє обличчям одне до одного, щоб утворилися пари. Стоячи навпроти один одного, учасники обмінюються короткими репліками: внутрішнє коло починає фразу зі слів: «Ми з тобою схожі тим, що», а зовнішнє: «Ми з тобою відмінні тим, що ...» і обмінюються паперовими серцями. Після цього учасники зовнішнього кола зміщуються на одну людину за годинниковою стрілкою. Наголошуємо, що фрази не повинні повторюватися у жодному разі. Кожного разу потрібно вигадати нову характеристику.

2. Психологічна гра «Знайди свою пару» (визначення причин виникнення конфліктних ситуацій)

Обладнання: Картки з назвами причин прояву конфлікту серед друзів (ревності, підлість, заздрість, жадібність, нещирість, егоїзм).

Учасники сидять у колі, вчитель прикріплює картки за допомогою прищіпок на спину учням так, щоб вони їх не бачили. Кожен має знайти собі однокласника так, щоб усі учні об'єдналися у групи. Під час виконання вправи забороняється розмовляти. Потім у групах учні обговорюють важливість саме цієї риси для створення конфлікту.

3. Вправа «Абетка емоцій» (діагностика негативного емоційного фону в конфліктах)

Завдання – за кілька хвилин згадати й записати емоції та відчуття, котрі виникають у конфліктних ситуаціях – по одній емоції на кожен літеру абетки. У спільному колі створюється перелік (фіксується на аркуші), а потім презентується та обговорюється.

4. Вправа-релаксація (діагностика) «Хто я?»

Учитель пропонує учасникам згадати і записати трьох улюблених казкових героїв. Далі – дає тлумачення казковим героям у такому порядку: 1) що ви думаєте про себе; 2) що інші думають про вас; 3) Хто ви насправді. Кожен учасник по колу розповідає, що в нього вийшло: «Я думаю, що я — ... Інші міркують, що я — ... Насправді, я — ...».

5. Вправа «Наш клас» (з'ясування позицій, конфліктів у колективі)

Ведучий працює в техніці «гарячий м'яч» і ставить запитання будь-кому з учасників.

Наприклад:

Якщо твій клас – це ріка, то яка?

Якщо твій клас – це друг, то на кого він схожий?

Якщо твій клас – це пісня, то про що?

Якщо твій клас – це ласощі, то які?

Якщо твій клас – це ковдра, то яка?

6. Гра на естетичну та емоційну рефлексію «Свій – чужий»

Матеріал: мультфільм «Адажіо». Після перегляду вчитель ставить запитання:

- Що Ви побачили в цьому медіатексті?
- Де відбуваються події?
- Коли, на Вашу думку, це все могло трапитися?
- Хто є (головним) персонажем (персонажами) фільму?
- Як реагують герої одне на одного?
- Чому вони так спілкуються?
- Якими засобами режисер намагається привернути нашу увагу?
- Які відчуття у Вас залишилися після перегляду фільму?
- Як Ви думаєте, чим закінчиться ця історія?

7. Психомалюнок «Моє уявлення про конфлікт»

Учасникам пропонується намалювати «конфлікт», як вони його уявляють, після виконання завдання всі по черзі розповідають, що намальовано і що означає їх малюнок. Малюнки колективним рішенням розподіляють за певними смисловими групами: конструктивні, деструктивні, емоційні, ділові, внутрішні, зовнішні конфлікти.

8. Психологічна вправа «Виріши конфлікт»

Учасники об'єднуються у групи. Учитель пояснює, що нерідко права людей конфліктують, але ці конфлікти можна розв'язати мирним шляхом. Педагог пропонує 4 можливі варіанти розв'язання конфліктів і просить учнів навести приклади зі свого життєвого досвіду, які б ілюстрували кожен з наведених нижче схем.

- Виграв-виграв: кожен щасливий і отримує те, чого прагнув.
- Виграв-програв: одна особа не отримує бажаного і є нещасною.
- Програв-виграв: суперник не отримує бажаного і є нещасним.
- Програв-програв: кожен витрачає час на суперечки, і жоден не отримує того, чого прагнув.

9. Вправа «Метод незакінчених речень» (вивільнення негативних почуттів і налаштування на позитивне сприйняття оточуючих)

Учитель пропонує кожному витягнути на вибір папірець, де написано твердження, котре необхідно завершити. Учні мають час подумати і по колу починають висловлюватися.

Фрази:

Я не люблю, коли поведжусь...	Коли погано вчиняю, потім я себе...
Я обіцяю, що більше не...	Коли я лаюсь, то відчуваю...
Мої погані вчинки...	Люди, що мене оточують, це...
Мені важко робити...	Мені складно говорити...
У собі я не поважаю...	Коли мене сварять дорослі, мені хочеться...
Я більше не хочу...	Шкодити своєму здоров'ю – це...
Мені кортить сказати, що...	Якщо я закохуюсь, то ...
Найдорожче у моєму житті – це...	Коли я обурений / засмучений, то відчуваю, що...

Вправа дає можливість підліткам висловити те, що для них є актуальним. Педагог ставить додаткові питання, схвалює сміливі висловлювання. Вправа допоможе згуртувати клас, навчити підлітків довіряти людям, бути відкритими.

10. Рольова гра «Виріши проблему» (опрацювання конструктивних стратегій виходу з конфліктних ситуацій)

Педагог розподіляє всіх учасників на 4 групи. Кожна група виконуватиме відведені їй ролі: перша та друга групи – роль дітей, третя – вчителів, четверта – батьків.

Згадати якусь конфліктну ситуацію з життя й розіграти її згідно з відведеними ролями. Кожна група обирає одну проблему і пропонує шляхи її розв'язання в межах зазначених ролей.

Далі група осмислює перебіг гри, діалоги, реакції. Питання:

- Що ви відчували під час гри і що відчуваєте після її завершення?
- Які відчуття виникали в процесі спілкування?
- Чи легко було вам зіграти свою роль?
- Які труднощі виникали під час вправи?
- Можете визначити, завдяки чому ви би розв'язали вашу ситуацію?
- Який стиль поведінки ви обрали б для кожного учасника сюжета?
- Які були допущені помилки учасниками діалогу?
- Хто з учасників найбільше провокував конфліктну ситуацію, ескалацію конфлікту?

БЛОК РЕЛАКСАЦІЯ, РЕФЛЕКСІЯ, ЗАВЕРШЕННЯ

1. Фізкультхвилинка «Комплімент»

Діти об'єднуються у велике коло. Учитель передає м'яча комусь із учасників, котрий повинен передати м'яч наступному учаснику і при цьому завершити речення: «Мені в тобі подобається.....». Прослідкувати, щоб м'яч побував у всіх учасників і кожен отримав комплімент.

2. Гра «Подарунок» *(створення доброзичливої атмосфери, налагодження позитивного мікроклімату в колективі).*

Учасники стають у коло обличчям всередину. Запропонувати кожному по черзі подарувати уявний подарунок сусіду праворуч без слів, за допомогою жестів. При цьому учасник, якому подарували подарунок, повинен його відгадати теж жестом і пантомімою. Коло завершується, коли кожен отримує подарунок.

3. Вправа на рефлексію «Клубок»

Інструкція: Кожен із учасників за допомогою клубка ниток висловить побажання іншим учасникам, свої думки з приводу заняття – усе слід висловити в коло.

При цьому клубок потрібно передати тому, кому б Ви хотіли, а інший кінчик нитки тримати в своїх руках. Педагог починає з себе, показує, як це необхідно зробити. У підсумку учасники сплітають своєрідне павутиння. Учитель звертає на це увагу і каже: «Подивіться, яка красива у нас вийшла картина. Бачите, всі ми різні, але зв'язані невидимими ниточками, котрі допомагають нам у житті. Потурбуємось, щоб ці ниточки ніколи не обривалися між нами!»

Харківська обласна громадська організація

«Асоціація в підтримку громадських ініціатив «Асса»
займається розробкою і втіленням програм правової,
громадянської та медіа освіти, а також освіти в галузі миру.

Асоціація «АССА» є провідним експертом з інтеграції методики Public Achievement (Громадські досягнення) у шкільне середовище.

У своїх проектах організація підтримує ідеї свідомої громадської активності і відповідального громадянства у демократичному векторі.

Основні та супроводжувальні
матеріали розміщені на сайті

www.peacebuilding.assa.kharkov.ua

Діяльність проекту здійснюється за фінансування
Європейського Союзу через International Alert.

